

ТРИЗУБІК - REVUE HEBDOMADAIRE - TRIDEN UKRAINIENNE

Число 28-29 (134-135), рік вид. IV. 22 липня 1928 р. Ціна 3 фр. (Prix 3 fr.)

Париж, неділя, 22 липня 1928 року.

І сьогодні ж нам доводиться писати про те-ж: про загрозу, яку веде за собою недорід на Україні.

Минулого разу говорили ми про заходи соєвітської влади, що мають на меті забезпечити засіє озимини цієї осени. Разом з тим підкреслили ми, що окупанти, дбаючи про те, щоб наступної осени було на Україні засіяно озимини як звичайно, турбуються про власні інтереси, щоб було що вивозити та було їм чим торгувати. Одмітили ми й те, що про допомогу населенню, щоб якось перетригати до нього хліба, нічого не чути.

Трохи пізніше європейськими газетами промайнула звістка про великі закупки збіжжя в Європі та Америці, що його єже везуть до СССР.

Он бачите, — може скаже якийсь московський приятель, — яка тенденційна ота контр-революційна преса. Наєть коли соєвітська влада що добре робить, — он і тепер ретельно заходжується боротися з лихом і про майбутнє того населення (що виживе) піклується, он вже й збіжжя закупає, — а вона, ота преса, все по своєму перевертає та єсе на Москву скидає.

Тим часом з анкети, що її допіру переведено серед учасників сесії ради Сільського Господаря, довідуємося, що на Артем'ївщині замоєлено «товариству насінництеа отруту для протруїння засівного дзерна» («Комуніст» ч. 152 з 3 липня).

Труять дзерно, щоб часом люде є осени з голоцу, рятуючися від видимої смерти, не вжили його на хліб та не поїли того, що на майбутнє літо має повернутися на золото Москві.

Ця маленька звістка, надрукована найдрібнішими черенками, що десь там згубилася в безмежних простиралах совітського щоденника, викриває ступінь, якого досягає нещастя на Україні.

А разом з тим вона, оця звістка, ще раз підтверджує правильність нашого висновку в передовиці попереднього числа.

Там, де беруться до таких засобів, там ходить не про інтереси людности, а про інтереси когось іншого.

Той інший — окупанти.

Перший генеральний секретар і міністр народної освіти І. М. Стешенко.

з нагоди 10-ліття з дня його смерті).

На 30 липня ц. р. припадають десяти роковини з дня смерті першого Генерального Секретаря народної освіти, а потім першого міністра народної освіти УНР Івана Матвієвича Стешенка, що започаткував своєю мученицькою смертю такий же життєвий шлях для цілої низки видатних культурно-просвітніх діячів — К. Щириці, П. Я. Дорошенка, В. П. Науменка та бататьох інших.

Здавалося б, що ця скорботна дата не мусіла б пройти непомітною у нас, на Великій Україні, а проте ми зовсім не знаходимо згадки про цю дату в історичнім календарі на липень місяць ц. р., що єміщено в ч. 6 часопису «Бюлетень Державного Видавництва України», а в той же час знайдемо тут згадку про смерть російського поета М. Лермонтова або про день народження російського письменника В. Г. Короленка.

З нагоди цієї сумної дати я маю намір в коротких рисах охарактеризувати І. М. Стешенка, як керманіча на полі народної освіти з моменту революції 1917 року на Україні, а разом з тим подати найголовніш відомості з його життя.

І. М. Стешенко народився в 1873 р. в Полтаві. Батько І. М.-ча був з кріпаків кн. Кочубея, а мати походила з дрібних полтавських міщан. Учився І. М. спочатку в Полтавській мійській школі, де учителька відразу помітила надзвичайні здібності хлопця, а тому порадила батькам продовжувати його навчання. З 9-ти років І. М. вчився в Полтавській класичній гімназії, і тут уже прокинувся в ньому поетичний хист. В останніх класах гімназії І. М. багато працював над самоосвітою та українознавством. Опісля І. М. заєжди з великою пошаною згадуєав ім'я одного земського лікаря, який роздмухав у І. М.-чу, тодішньому учневі 7-ої класи гімназії, любов до свого народу.

Після закінчення гімназії (1892 р.) І. М. вступає до Київського Уні-

І. М. Стешенко † 30. VII. 1918 р.
(З фотографії А. Губчевського в Києві.)

верситету, де в той час була вже чимала громада студентів, свідомих українців. І. М. зразу прилучається до цього гуртка.

Як раз про цей період студентського життя І. М-ча подає цікаві спогади Д. В. Антоноєвич в ч. 335 «Робітничої Газети» за 1918 р. («Сторінка історії української політичної думки»), які у витягах приводить О. Гермайзе в книжці «Нариси з історії революційного руху на Україні».

Вступивши до української студентської громади, І. М. спочатку захопився Драгоманівським радикалізмом, але в недозві І. М., а разом з ним і майже весь гурток, що стояв під його керівною, зробили крок від Драгоманова до Маркса. Однак товариші І. М-ча, як пише в своїх спогадах Д. В. Антоноєвич, — один за одним перейшли до російських марксістських кол, так що І. М. застається, порівнюючи, самотнім. «Один був чоловік, що так само пережив еволюцію від Драгоманова до Маркса, і цей чоловік в ту тяжку хвилину подає міцну піддержку Стешенкої: це була Леся Українка. Не дійшовши до московського табору, вони заклали в Києві самостійну українську соціал-демократичну групу».

До цієї соціал-демократичної групи належали крім І. М-ча з Л. Українкою М. Коцюбинський, М. Крижинюк, Б. Ратнер, Каєун, Тучаєвський, О. Комар, О. Тулуб і ин.

Поруч з партійною роботою І. М. пильно займається наукою, особливо слов'янознавством, — зокрема українознавством. Тоді ж І. М. виготовив конкурсну працю на тему «Станко Вразь, його поезія и значення в історії національного и літературного відродження юго-западних славян», за яку одержав лише срібну медаль, бо рецензент цієї праці відомий україножер проф. Флоринський знайшов у ній «сепаратистичні тенденції».

З переїздом до Києва І. М. стає близькою людиною в гурті української інтелігенції старшої генерації — Лисенків, Старицьких, Косачів, О. Кониського та ин., а в той же час зав'язує найтісніші зв'язки з сідомою українською молодіжжю — Старицькими, Л. Українкою, Є. Тимченком, В. Самійленком, М. Славінським і ин. на ґрунті перекладу на українську мову ліпших теорій і сесійної літератури. Наслідком праці І. М-ча в цьому гуртку являється переклад «Орлеанської Діви» Шілера. За допомогою О. Кониського І. М., ще будучи студентом, містить свої поетичні твори за псевдонімом «Ів. Сердешний» в галицьких часописах «Зоря», «Дзвінок» і ин.

Після закінчення Київського Університету (в 1896 р.) І. М. почав учителювати в жіночій Фурдуклеєвській гімназії, але в скорому часі довелося йому покинути учителювання, бо був заарештований після турсу, під час якого поліція зловила його на гарячому чинку і, а саме — на переписці якоїсь статті для галицького часопису. І. М. тримав тоді у в'язниці п'ять місяців, а потім був засуджений в адміністративному порядку на висилку з Києва на три роки. Вже на третій день після виходу з в'язниці І. М. бере шлюб з донькою М. Старицького — Оксаною Михайлівною. Сясе заслання І. М. провів недалеко від Києва — спочатку на хуторі М. К. Садовського та М. К. Занькоєвської, а потім

в Броварах — в садибі І. Квятковського, члена «Старої Громади». Цей час І. М. присвятив студіюванню чужих мов та підготовці до магістрантського іспиту. Тоді ж І. М. видав збірник своїх віршів «Хуторні сонети» (1898 р.), а також видрукував широку розвідку про І. Котляревського — «Поезія И. П. Котляревського» (К. 1898 р.), за яку дістав нагороду від Петербургської Академії Наук. Цікаво, що й в той час І. М. не покинув працювати в нелегальній соціал-демократичній групі, яка саме тоді випустила дві гектографічні брошури — «Програма групи» і «Про соціал-демократичну роботу серед українського селянства».

Відбувши адміністративну кару, І. М. в 1900 р. повертається до Києва однак не на учительську посаду, бо учителювання було йому адміністраційною владою заборонено. Ради шматка хліба І. М. змушений був поступити на службу до Управління Підденно-Західних залізниць, а потім стати особистим секретарем Голови Київської Мійської Управи.

Тоді ж І. М. вступає до Товариства «Стара Громада». Є. Х. Чикаленко в своїх «Спогадах» називає І. М-ча наймолодшим членом «Старої Громади». В цей період — до революції 1905 року — І. М. бере участь в багатьох галицьких часописах і часопису «Кієская Старина». Так, за цей час І. М. вмістив, між іншим, повість «На заводі» в «Літер.-Науковому Вістнику» та драму «Мазепа» в «Прагді», за яку дістав премію. Коли з революцією 1905 року з'явилася можливість видавати українські часописи на В. Україні, І. М. з гуртком товаришів — Л. Українкою, Л. Старицькою, В. Самійленком, М. Славінським і ин. видає гумористичний часопис «Шершень», а потім після заборони його «Гедзь».

Однак скоро наступила в Росії реакція, і І. М-чу знов доводиться залишитися без посади. За допомогою Є. Трегубова, товарища І. М-ча по «Старій Громаді», І. М. знайшов дорогу до Кулябка, тодішнього начальника Київської Охранки, який дав слово І. М-чу влаштувати його на учительській посаді. І дійсно І. М. одержує учительську посаду на провінції, а вже через рік в 1907 році знов повертається до Києва на посаду учителя 1-ої комерційної школи. Як відомо, комерційні школи належали за царських часів до міністерства фінансів, яке більш толерантно ставилося до політично неблагонадійних осіб, ніж міністерство освіти.

В скорому часі І. М. стає настільки відомим педагогом, що його запрошують в різні школи, — навіть високі. Так І. М. стає лектором у Фребелівському Інституту, на Вищих Жіночих Курсах при гімназії А. Жекуліної, в музично-драматичній школі М. В. Лисенка, де І. М. перший став викладати історію драми українською мовою. Крім того, І. М. часто виступав з публічними лекціями, як в Києві, так і на провінції. Особливо слід згадати про ті лекції, які читав І. М. перед виставами в Київському театрі Соловцова, що потім було видано окремою книжкою. Не один раз виступав І. М. з лекціями й на учительських курсах.

Коли в Києві утворилося Українське Наукове Товариство (в 1908 р.), І. М. стає спочатку секретарем, а потім товаришем голови й заступни-

ком голови цього Товариства. По-за партійною, громадською й педагогічною працею І. М. знаходить час для науково-літературної праці, вміщуючи низку статей в «Записках Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові» (напр. «Олекса Стороженко», т. 43, «З ювілейної літератури про Гоголя», т. 57-58, «Життя і твори Т. Шевченка», т. 119-120, стаття, на жаль, залишилася незакінченою), в «Записках Укр. Наукового Т-ва в Києї» (напр., «Українські шестидесятники», т. 2., «В. Антонович, як суспільний діяч», т. 3., «Енеїда Котляревського і Котельницького в порівнянні з іншими текстами», т. 9., «Новий твір Я. Кухаренка, — «Харько, запорозький кошовий», т. 12), в «Літературно-Науковому Вістнику» (напр., «Поетична творість Л. Українки», 1913, кн. X. «М. Старицький, як поет», 1914, кн. IV., «Панас Мирний», 1914 кн. VII. «Поет вищої краси М. М. Коцюбинський», 1918, кн. IV-VI) та в багатьох інших часописах, як «Світло», «Дзвін», «Сяйво», що виходило за його редакцією, «Робітнича Газета», і т. д. Багато з того, що написав І. М., не втратило свого значіння й по цей день, а тому слід побажати повного успіху праці над складанням бібліографії творів І. М-ча, яку переводить його товариш ще з часів існування соціал-демократичної групи О. О. Тулуб.

Не можна не згадати також про те, що в 1908 р. І. М. відновив у Києї цікаву старовину — «Вертеп», який і виставив він де-кільки разів у Києї та в Чернігові.

З вибухом революції 1917 р. І. М. закладає разом з товаришами, т. зв. «Товариство шкільної освіти», на чолі якого й стає. Це т-во до засновання Генерального Секретаріату нар. освіти виконувало серед українського народу функції центрального державного апарату, — дбало про засновання рідної школи, про підготову українського учительства, про встановлення певної термінології та певного правопису, про виготовлення українських підручників і т. д. Зрозуміло, що, коли з проголошенням I-го Універсалу Центральної Ради 10. VI. 1917 р., утворився Генеральний Секретаріат нар. освіти, керівником його стає І. М., який покликав до праці в своєму секретаріаті тих осіб, що разом з ним вже раніш розробили певний план шкільного устрою й шкільної системи на В. Україні, та виявили надзвичайну енергію що до переведення в життя цього плану.

Перед Генеральним Секретаріатом нар. освіти стояло найголовніше завдання створити рідну школу на всіх її ступінях та взагалі поставити освіту на національному ґрунті. Слід пригадати, серед яких тяжких обставин приходилося працювати І. М-чу в перший період існування Генерального Секретаріату до проголошення самостійности України 4-им Універсалом Центральної Ради 22 січня 1918 р., щоб належно оцінити ідейну відданність І. М-ча служенню рідному краю та його народові. Пригадаймо, що Генеральний Секретарь увесь той час зустрічав з боку Російського Тимчасового Уряду обмеження своїх прав, нерідко повну ігнорацію, так що влада Секретаріату, набірала по суті більше морального, ніж юридичного характеру. А таке ставлення Рос. Тимч. Уряду до Генерального Секретаріату використовували, розуміється,

не тільки вороги українського національного руху, але й ті помірковані українці, які гостро виступали проти широкої українізації школи.

Коли повстало в Генеральнім Секретаріяті нар. освіти питання про усунення з Київської Шкільної округи помішника попечителя та двох окружних інспекторів, що вороже ставилися до української справи, то тодішній попечитель Київської Шк. Округи В. П. Науменко рішуче спротивився цьому рішенню Ген. Секретаріята і подався на демісію. Услід за тим почалася шалена боротьба всіх ворогів українського національного руху проти І. М-ча, як Генерального Секретаря нар. освіти. Так, Київський Мійський Професійний Учительський Союз, що складався виключно з росіян, оголосив під бойкотом місця звільнених трьох урядовців Шк. Округи, а об'єднані російські громадські організації на своїх зборах винесли резолюцію з домаганням усунення І. М-ча з посади Генер. Секретаря нар. освіти, бо далніше перебування його на цій посаді, як зазначено в резолюції, «клонитися кь явной гибели народного просвѣщенія въ свободной Украйнѣ».

Відстоюючи інтереси рідної школи для українського народу, І. М. зовсім не йшов на загибель школи інших народів України, бо Центральна Рада та Генеральний Секретаріят нар. освіти увесь час стояли на сторожі забезпечення прав національних меншостей на Україні. Досить вказати на те, що Генер. Секретаріят нар. освіти передав керування освітньою справою кожної національної меншости національним радам освіти і лише для збереження єдності в освітніх справах перебрав на себе встановлення загально обов'язкових норм та координацію діяльності національних рад освіти.

Цілком зрозуміло, що більш за все прикладав свою енергію І. М. на задоволення духових потреб українського народу, які цілком нехтувалися чужою владою на протязі усього «пропащеного часу». Тут стояло перед І. М-чем необмежене поле діяльності. І от І. М., як Генер. Секретарь, а потім міністр нар. освіти, відкриває українські вищі початкові школи, українські гімназії, перший Український Народній Університет, Педагогічну Академію, Академію Мистецтва та Державний Народній Театр, скликає з'їзд учителів, представників земств і міст і на цих з'їздах спільними силами розроблює план управління й діяльності в галузі народньої освіти і організує різні курси для учителів і культурно-просвітніх діячів і т. д.

Дерусифікація шкіл на Україні та уведення в програм усіх шкіл української мови й предметів українознавства стають черговим завданням Генер. Секретаріяту нар. освіти. В спеціальній брошюрі, що видав Генер. Секретаріят нар. освіти — «Поміч учителю в справі національного виховання учнів», між иншим, говорить: «Одним з головних завдань мусить бути виховання дітей в повазі до нового ладу на Україні, до нашого відродженого краю». Однак, вороги українського національного руху, серед яких були й наші землячки, й слухати не хотіли про т. зв. українізацію школи. Будучи з своєї природи дуже лагідної вдачі, І. М. завжди ухивлявся від рішучих засобів боротьби з цими ворогами Української Держави (досить пригадати історію боротьби Генер. Секретаріяту нар. освіти з директором б. І-ої Київської

гімназії О. Стороженком на ґрунті звільнення помешкання цієї гімназії для потреб Ген. Секретаріату). І все-ж таки здається ні один з Генеральних Секретарів, а потім міністрів, не придбав собі стільки ворогів серед російського громадянства й «малоросів», як І. М., крім, розуміється, С. В. Петлюри. Коли з уряду УНР вийшли соціал-демократи, то І. М. залишає посаду міністра нар. освіти, але не покидає цього міністерства, займаючи в ньому посаду Генерального Комісара нар. освіти. Не відійшов І. М. від праці в тому ж міністерстві й тоді, коли стався гетьманський переворот і до керування цим міністерством прийшов М. П. Василенко, хоча й щирий українець, але занадто уступливий перед наступом російського громадянства та учительства на українську школу й культуру.

На своїй новій посаді І. М-чу за часів гетьманату більш за все доводилося присвячувати уваги справі тих утисків проти українського учительства, які терпіло воно від карних експедицій німецьких загонів та гетьманських старост на місцях.

Не один раз мені самому довелося бути свідком тих тяжких переживань, які охоплювали І. М-ча, коли його інтервенція в цій справі перед М. П. Василенком залишалася без наслідків. Чим далі, все частіше припадало на долю І. М-ча вести неприємні розмови все в тій же справі з міністром освіти М. П. Василенком. Саме тоді М. П. Василенко рішив зовсім ліквідувати інститут губерніяльних і повітових комісарів нар. освіти, а разом з тим і посаду Ген. Комісара освіти та збудувати управління народною освітою на Україні на основі реставрації попечителів шкільної округи під назвою управляючих шкільними справами в кожній губернії.

Щоб не залишити І. М-ча без праці, М. П. Василенко запропонував І. М-чу відпустку для підготовки до професорської діяльності по катедрі українського письменства, яку мав зайняти І. М. в Кам'янецькому Університеті.

29 липня 1918 р., І. М. виїхав з своїм сином з Києва до себе на село — в Чернечний Яр на Полтавщині. В ніч на 30 липня І. М. впав від кулі невідомого злочинця на вулиці в Полтаві саме тоді, коли йшов з двірця у місто. Обставини трагічної смерті І. М-ча дають підставу думати, що це було не звичайне бандитство, а чиясь рука керувала цим душоубством. Урочистий похорон І. М-ча в Києві 4 серпня 1918 р. на державний кошт навчів'явив, з якою пошаною ставилося українське громадянство до І. М. Стешенка, нашого першого Генерального Секретаря й Міністра нар. освіти.

Не буду зупинятися тут на характеристиці І. М-ча як партійного й громадського діяча, як поета й ученого, — скажу лише де-кільки слів про І. М-ча як людину взагалі.

І. М., сам зазнавши багато лиха вже з дитячих років та здобувши власними силами вищу освіту, завжди піклувався як не про того, то про иншого юнака-селянина чи робітника та допомагав йому вийти в люде. І. М. дуже сердечно ставився до шкільної молоді, і вона віддячувала йому теж щирою любов'ю та глибокою пошаною. І Є. Х. Чикаленко, який в своїх «Спогадах» дає, на мій погляд, не зовсім безсторонню

характеристику І. М-ча, все-ж не проминув вказати на те, що І. М. «дійсно захоплював своїми промовами аудиторію молодіжі, серед якої він був дуже популярний», та що «І. М. був людиною незлобива і благодушна».

Тим більше стає невимовно болюче, що доля судила тій людині, що за своє життя нікому не заподіяла зла, смерти від людської руки. Але непомилно можна сказати, що виконавець цього злочину «не відав, що творить», бо підняв свою руку на людину надзвичайно ніжної любови та ласки до всіх покритих та зневажених. Тому І. М. так любив Україну, що бачив у ній покритих рідну країну, тому він так — з усім запалом і любов'ю — віддався праці для українського народу, що хотів вивести його на широкий, ясний шлях кращої будучини. І цю свою віру І. М. висловив в гімні, який з захопленням спігали товпи народу на українських маніфестаціях: —

«Гей, не дивуйте, добрі люди,
Що на Україні поестало,
Вільно зітхнули змучені груди,
Сонечко прагди засяло...»

Історія відродження України відведе на своїх сторінках належне місце імені І. М. Стешенка, як одного з каменярів нашої славної недавньої минувшини.

Ст. Сірополко.

Літературні спостереження.

II.

Революція в російській державі, закінчившись перемогою большевизму, не тільки не зменшила болячок старого режиму, проти яких повсталася, а ще загострила старі хвороби. Бюрократизм прибрав доти нечуваних розмірів, безпорадність окремих громадян і цілого громадянства проти безмежного самоуправства влади стала ще більшою ніж за старого режиму, визискування прибрато дикі форми, а економічний стан людности зійшов на старцтво; народи, що допоминалися самостійности, не дістали її, і централізм ні в якій мірі не ослабнув в совітській державі. Хоч Україну та інші краї звуть в СССР незалежними або автономними, а зв'язок їх з СССР федеративним, та пам'ятаймо пораду Кузьми Прудкова: «не вірь, коли на клітці слона прочитаеш — буйвол». І не дурно євразійці в ІХ-му випуску євразійської хроніки 1927 року годяться на федерацію тільки в совітському її вигляді.

Там, де законодавство та урядовання не залежать од вільно обраних представників усієї людности, там і мови нема про самостійність, там і не може бути ні федерації, ні автономії. В абсолютній монархії

автономність окремих країн можлива тільки в формі особистої унії, в монархії феодальній — в формі рештків влади місцевих князів або міст, в олігархії, а особливо коли це олігархія дисциплінованої, деспотичної та фанатичної партії, не можлива місцева окремішність ні в яких формах.

Так само погіршало і становище літератури, навіть і літератури української, само собою коли рівняти її сучасне становище не з становищем в часи валуєвського закону або всесвітньої війни, а з часів од 1905-го року до тієї війни.

З обережністю, під загрозою конфіскації письменник тоді таки міг говорити і про те, про що уряд не хотів-би, і таке, що урядові не подобалося-б. Така книжка могла-б таки знайти свого видавця. Зараз в СРСР видавництво, як і кожне виробництво, а торгівля книжками, як і кожна торгівля—монополія уряду і книжки, яка йому не подобається, ба навіть здається йому тільки непотрібною, надруковано не буде, а большевицький уряд дивиться на письменство очима султана Омара: для його ті книжки, в яких пишеться щось іншого ніж у корані (у большевицькому програмі) шкодливі. Він розцінює літературні твори з погляду свого завдання зміцнити большевицьку владу і не буде втрачатися на те, що не відповідає цьому завданню, не є рекламою цієї влади, обороною її діяльності або памфлетом на тих, з ким на той час є неї іде боротьба. Навіть арифметичний задачник не було надруковано, бо в умовах його задач не було хвали большевизму. Од письменника з СРСР вимагається не тільки не писати того, що не подобається урядові, а ще і писати саме те, що йому бажане. Не диво, що все, що друкується там, захищене в більшій чи меншій мірі большевицькими нісенітницями. Вони є так ніби паспорт або перепуск для книжки. Хіба хитрощами, домішуючи до залпуючої прагди виразно висловлені брехні та хвалу СРСР, може якийсь спиритний автор промовити до громади щось неприємне урядові.

В таких умовах пробуває тепер письменство на Наддніпрянщині, в найбільшій частині України, яку війна розкривала ще дужче, як було до неї. В додачу через страшний поліцейний режим в СРСР. тепер між Наддніпрянщиною та іншими частинами України зробився неможливим і той нелегальний зв'язок, який мався і в часи найбільшої нагінки на українське слово, а це теж є одним з шкодливих чинників для розвитку нашого письменства.

Не диво, що в сучасній белетристиці на Наддніпрянщині трапляються опозидання, нариси, повісті, що, задовольняючи згаданим вимогам совітського уряду, являють з себе тільки невдалі ілюстрації, мов би з життя узяті, а власне вигадані, на прославлення та виправдання большевицьких ладу і навіть злочинств.

Такий, напр., цілий том Лісового «Нетрі села». Цей автор без сорому казка запевняє у тім, що усім відомо, що те неправда; прикидається, що і не припускає можливості того, що усі давно знають. Завіря, наприклад, що селяне почувують себе зовсім вільно в совітських урядах, — та хто-б поняв тому віри, коли десятки тисячів селян гниють по тюрмах? розповідає, як вдатно керує фінансовою інституцією та ви.

правляє помилки освічених спеців селянин з освітою добре як сільської школи; виправдує розстріли та катування. Писанина такого розбору вже ж не є літературою і за неї не варт говорити.

Та з красним письменством тяжка рахуба. Забрати його остаточно в шори не ведеться і большевикам, яка там не є їхня шпигунська спритність. Вони можуть досягти того, що друкуються твори тільки письменників комуністичного напрямку, иноді може і таких, що підроблюються під його, але в СРСРі серед комуністів іде вже процес зневіря та розкладу, збиваються і комуністи з обов'язкової платформи, а з белетристами ще часто трапляється, що їхні теоретичні погляди не все мирять з тими життєвими образками, що захоплюють їхню увагу. Життя занадто різноманітне та складне, щоб одповідати якійсь догмі, а тим паче такій фанатичній, що не припускає жадних обмежень та такій нежиттєвій, як комуністична.

Отже белетрист, яким би правозірним комуністом він не був, як що в йому є талант, як що вражіння життя правдиво та яскраво відбиваються в його уяві, не в силі перебороти їх своїми теоретичними міркуваннями і з-під його пера встають живі малюнки дійсного життя, а дійсне життя не є доброю рекламою ні для большевизму, ні для большевицького порядкування.

* * *

Як і завжди, ще може у після-революційних умовах більше, ніж в попередні часи, українське красне письменство на Наддніпрянщині віддає найбільшу увагу селянству, селянському життю та сільським відносинам. Значна частина оповідань, що вийшли за останні півтора роки, присвячена сільським темам; і образки ладу та життя на селі на совітській Україні, змальовані їми, аж нічим не нагадують раю, що так охоче обіцяли большевики.

Призначені їми, або хоч за їхнім впливом обрані селянами, сільські урядозці в кращому випадку невігласи, нічого нетямлять. «Отнаробраз», себ-то завідуючий освітою (у «Власть на містах» Мінька) Южно-Пролетарський забіра до себе «на учот» разом з школами і «лікарню, злучний пункт і паровий млин». Коли його призначено у комтруд, він дивується: «що воно за комтруд такий» і самовпевнено себе заспокоює: «а втім справимся». Ділом він не цікавиться, але вдає тен заперти у холодну «для авторитету усіх тридцятикових начальників» і обертає просвітні інституції в цім розпусті та л'янства. Моральний розвиток його чисто дикунський. В своєму щоденнику він од час до часу висловлює своє задоволення покликом — «харашо».

От наприклад, що «харашо» на його погляд:

«А під ніч розлазимося парочками по куточках, той на сцену, той у суфльорну будку. Харашо».

«Новий продінспектор, харош парнишка, все нам мед з хуторів возить» (само собою, що реквізований без оплати).

І таке начальство має над селянами безмежну владу і його на волюсть налічиз герой Мінька 57 чоловіка і усі на підводах по наряду їздять по хуторах «яєшню їсти» та на досвітки і усі без жадної потреби

портфелі вносять, набивають їх паперами з архиву—«чисто весь архив розібрали».

Користуючись своєю владою, вони почасти для себе, а почасти з наказу з гори так повитягали все з селян, що ті не знають, «як і дохарчуватися» до нового хліба.

Та цей добродій ще не з гірших урядовців на селі. В оповіданні «Круговітри» д. Чаплі селом керують просто розбійники, роблять вночі напад на оселю селянина Мосьпана, забивають двох його синів, калічать дочку, з селянами вони поводяться так, що усі тремтять перед їми.

Учителі з тих таки «круговітрів» прикидаються комуністами, підлещуються до большевиків, пишуть доноси, гризуться між собою за пайок та додаткові дрібні заробітки.

У «Бур'яні» Головка у міліції мордують людей, убивають тих, кого бояться, щоб не викрив їхніх злочинів.

Не вистачить у мене місця, щоб переказати усі злочини сучасних сільських керманичів з різних оповідань.

А поруч з тим і в самій сільській людності, як малюють її більшість письменників, іде страшний занепад моральний. Злочинства, хуліганство, піяцтво над всяку міру — щоденні з'явища; п'яні парубки чіпляються до людей, здійснюють бійки, убивають, гвалтують дівчат. Визискування ведеться в нечуваних розмірах, без жадного сорому, злодійськими способами. На селі цілковитий брак громадського почуття, якої будь ідейності. Рви, хто що здужає.

Безперечно, селянське життя не сприяє розвитку громадського почуття, але звичайна собістливість у приватних відносинах в нормальних обставинах сільського життя набагато міцніша. Правда, за останні 20-25 років перед революцією на українському селі розкитувалися старі підвалини життя, в тім числі і моральні, але-ж такому моральному занепаду, який спостерегають тепер на селі сучасні наддніпрянські письменники, не можна знайти жодного порівняння в минулому. Воно прямо страшне і вимагає відповіді, в чому його причини, які чинники його утворюють?

Та подавши страшні образки селянського життя, письменники комуністи спохвачуються, якби читач не поклав на карб большевицької влади сільських розбещення та безладдя і не визнав їх за наслідок большевицького ладу. Письменники комуністи дебільшого закінчують свої твори тим, що благодійний соціалістичний уряд, довідавшись, арештує, а не раз і розстрілює винних, хоч би вони і належали до комуністичної партії та були поставлені самою совітською владою. Так ніби, на думку цих письменників, єдиним та доцільним способом впорядити лад та підняти моральний і розумовий рівень людності є жорстокі карі.

Визнати відповідальність совітського ладу та комуністичних-ідей письменники комуністи чи не хочуть чи не сміють. І через те в творах їхніх, поки йде змалювання сільського побуту та безладдя, ще маємо часом яскраві малюнки, лише подекуди попсовані підкресленням комуністичної правовірності авторів, але годі шукати в їх правдивого глибокого з'ясування причин, що нівечать і сільське життя і сільську людноість. Ще залишається вражіння, ніби автори складають усю від-

повідальність на самих селян та на сільських урядовців, що вийшли з-посеред селян, та ще само собою на попів та на куркулів, ганьбити яких до речі чи не до речі, чи беруть вони участь в подіях оповідання, чи ні, є так мовити, ніби службовим обов'язком кожного совітського письменника, який малює сільське життя.

Не з'ясовує причин сільського занепаду і більша повість з сільського життя «Бур'ян» А. Головка, хоч чомусь вона в такій мірі обурила совітський уряд, що її було сконфісковано, а цензори совітські дістали добру нагінку за те, що дозволили її. В їй власне тільки у більших подробицях, виразніше змальовані ще гірші злочини сільських урядовців, здириства куркулів, бідність та заляканість бідніших селян, але так само, як і в оповіданнях інших письменників нема і натяку на винність у тім большевицького ладу та комуністичної ідеології. Навпаки, як і усе, що друкується в СРСР, і повість «Бур'ян» написана найправовірнішим комуністом та большевиком, який тільки у тім і бачить усе лихо, що через зловживання місцевих урядовців та куркулів комуністичні принципи та совітські закони не здійснені у житті. І в його, як і в інших дописувачів сільського життя, на кінці повісті виступає з сутіні постать совітського прокурора, яко карателя лихих та оборонця правди.

Одно хіба, що Головка не згожується з оцінкою своїх товаришів по перу морального рівня селян. В його селян хоч взагалі і бракує горожанської мужности, не важуться вони змагатися проти насильства, але в приватних відносинах вони не злодії, не розбійники, прокидаються в їх і духовні інтереси, а поодинокі з селян у Головка — свідомі громадяне, віддані громадські робітники, от як Давид та його товариші. Само собою, у автора вони справжні комуністи в протилежність підробленим комуністам, що позасідали на сільських урядах.

Давид Головка це той-же Марко Вільхового з оповідання «Зубата Баба», тільки детальніше оброблений і через те і більше неймовірний. Це не жива постать, а такий сільський діяч, яких хотів-би бачити на селі переконаний комуніст. Давид надзвичайно совітський, чистий, міцний у боротьбі з спокусами, як і муками, ворог та виявитель усякої неправди — сількор, упорядчик ріжних просвітних інституцій і само собою атеїст та антицерковник. Життелис його: змалку в наймах, гачі у повстанцях, звідти чотирі роки у червоній армії на Туркестані, тяжко поняти віри, що він міг там вберегтися і морально тай фізично (що не вбили його товариші червоноармійці за докори в злочинстві, грабунках та гвалтуванню, як те часто траплялося в червоній армії). Не зрозуміло, де міг він набратися таких розумів та виразів, як напр.: «наша Обухівка одна з мільйонів тих клітинок, що з них складається республіка», такого уміння висловлювати свої думки. Хоч би і хотілося вірити, та виникає підозріння, що говоре він з допомогою автора тай уся постать його добре таки автором підмальована.

Через що-ж повість, написану з таким правочірним комуністичним настроєм, комуністична влада визнала компрометацією дл я себе? Через що опис злочинів дрібних агентів цієї влади, зяким вона мирила і в інших оповіданнях і в часописних кореспонденціях, в цім випадку викликав таке її роздражнення? Хіба через те, що рядовий селянин, з яким

влада ніби шукає «змички», вписаний у повісті не дуже лихим, а через це не можна на його скласти винність за те що на селі діється лихого, і тому читач, шукаючи винного, скоріше зверне обвинувачення на совітську владу та комунізм.

Сам автор цього не робить, навпаки він завіряє, ніби його Обухівці з святоблिवим почуттям ставляться до комуністичної «головки» та тільки і бажають здійснення її законів, а невдоволені тільки на тих, хто цьому заважає. Але-ж Обухівці таки з невірою та знеохотою ставляться до «комунії», залишилися індивідуалістами і згожуються працювати тільки на себе. З таким настроєм селян большевики могли тільки намагатися силоміць устатити комуністичний лад: вони і робили це з фанатичними лютістю та безоглядністю, але доконати своєї мети не змогли. Наслідком їхніх зусиль тільки і сталося загальне збіднення людности та знищення зібраних за попередні віки капіталів, припинити ж дальше згромадження капіталу у невеликій кількості рук большевики не змогли. А в додачу, як і неминуче у збідній країні, капітал почав згромаджуватися у ССРСР первістними злочинними та жорстокими засобами і згромадження його попало до рук найбільше цупких та лихих, а нова мітла, як відомо, усе вимітає чистіше.

Другим наслідком зусиль примусово завести комуністичний лад була гіперстезія влади, її необмеженість та втрата людністю недоторканих прав і гарантій правности, яких совітська влада не сміла б порушувати. Одурені большевиками селяне погодилися на таку необмеженість влади, думаючи, що большевики забірають її, щоб доконати селянські бажання. Та раз захоплену владу не так легко обмежити, хоч її використовують вже і проти тих, хто допоміг її взяти. У совітській державі це тим важче, бо там не залишилося людей матеріально не залежних од влади. Матеріальний добробуг у ССРСР не є правом, а тільки взяткою влади своїм прибічникам та слугам.

Якщо няти віри совітським письменникам, селяне, лютуючи на представників влади у своєму селі та їхнє урядування, все ще тоб-то дожидають собі добра тільки од комуністичної большевицької влади. Так само дивляться і Головки та інші совітські письменники. Вони і досі не зрозуміли ще, що лихо походе саме од комуністичної ідеології, та од намагання силоміць примусити людність жити в невідповідному її природі ладу. Вони і досі не зрозуміли, що, щоб перебороти те лихе, що ось вже десять год гнітить совітську людність, є єдиний тільки спосіб-зректися комуністичної ідеології та намірів насильством будувати рай, з якого в дійсності утворюється пекло, бо од їх найбільше лихо і иншого порятунку нема.

* * *

В усіх сучасних наддніпрянських оповіданнях з селянського життя увагу авторів звернуто сливе виключно на соціальні та політичні відносини. Для змалювання їх звичайно на малюнку накреслється багато людських постатей та часто не виразно, в загальному контурі і для утворення типу бакує тих дрібних рис, вчинків, висловів, у яких

здебільшого найкраще відбивається особність едачі людської та її настрій. Герої цих оповідань, як місяць до землі, все звернуті до читача одним своїм боком та ще і на його упередження автора подекуди накладають тіні, подекуди занадто яскраве освітлення. Через те часто і події і люде з різних оповідань нагадують одно одного; часто усі дієві особи розмовляють однією мовою, часом авторовою, часом навіть мовою партії.

Є ще одна хибна риса в багатьох письменників, між иншим і в д. Головка: знайшовши раз якийсь образ, якийсь вираз для едачі чи настрою тієї чи іншої з своїх дієвих особ, письменник на протязі твору скільки разів повертається до їх і повторює. Може це тому, що тип, психіка в очах письменників не мають великої ваги і автори вважають не вартим над їми більше працювати... Але таке повторення для читача завжди нудне та справляє вражіння неправдивости, бо людина ніколи не була однакова завжди і не почуває раз-у-раз так само.

Давній.

Конгрес товариств Ліги Націй.

Крім офіційної Ліги Націй, яка в дійсності є лише Лігою держав, існує инша, справжня Ліга Народів, яка складається з товариств та спілок неофіційних, приватних, але проте впливових, що мають головним своїм завданням пропаганду ідей всесвітньої Ліги Націй. До цієї Ліги належать вже більше 30-ти товариств різних країн Європи, Азії й Америки, в тому числі і Українське Товариство для Ліги Націй, головою якого по цей час є проф. А. Яковлів. З 30 червня по 7 липня б. р. Спілка Товариств для Ліги Націй (Union des Associations pour la Société des Nations) одбула свій річний конгрес, в якому прийняли участь делегації від 28 країн (Німеччина, Аргентина, Австрія, Бельгія, Болгарія, Данія, Данциг, Іспанія, Сполучені Штати Півн. Америки, Франція, Англія, Греція, Угорщина, Ірландія, Італія, Японія, Литва, Латвія, Палестина, Голандія, Румунія, Швеція, Швейцарія, Чехословаччина, Україна, Югославія). Конгрес одбувся в Газі, в Голандії, при чому для засідань пленума конгресу, Генеральної Ради і комісій урядом Голандії були одведені залі й помешкання парламенту.

Праця конгресу пройшла жваво і дуже цікаво. Були моменти високого піднесення, надто коли конгрес приймав резолюції про охорону прав національних меншостей, про обезбровення, про охорону жінок і дітей і т. и. Головна праця, як звичайно, переходила в комісіях, з яких для української делегації найцікавішими були: комісія меншостей та політично-юридична.

Перша комісія, що розпочала свою працю вже 30 червня, крім окремих питань про положення меншостей в Сербії, Італії й Румунії, багацько часу присвятила виробленню загальної принципової резолюції, про охорону меншостей взагалі та про розповсюдження обов'язку

такої охорони і на ті держави, на яких цей обов'язок не був накладений міжнародними договорами. Комісія виробила, а загальні збори конгресу прийняли таку загальну резолюцію в справі охорони меншостей: —

«Прийнявши за базу доклад Голови Комісії меншостей, сера Дікінсона, визнаючи, що актуальне становище багатьох меншостей в Європі являється постійною загрозою миру, вважаючи, що лояльне виконання меншостями їх обов'язків і лояльна охорона державами прав їх меншостей стоять у взаємному зв'язку; висловлюючи переконання про необхідність пристосовання до меншостей в с і х ч и с т о д е р ж а в режиму рівноправності і справедливості, XII конгрес Спілки товариств для Ліги Націй, зібраний в Газі, висловлює бажання: 1) щоб юридичні зобов'язання діючих договорів про охорону меншостей були внесені, як основні принципи, в Пакт Ліги Націй; 2) щоб всі держави — члени Ліги Націй прийняли до виконання одногослосно прийняту 3-ми зборами Ліги Націй 21 вересня 1922 року резолюцію (про те, щоб всі держави прийняли на себе зобов'язання по охороні прав меншостей); 3) щоб Рада Ліги Націй, з метою улегчення остаточної регламентації цього важливого й делікатного питання, перевела негайно загальне вивчення проблеми меншостей, а також і результатів існуючої системи охорони їх прав і 4) щоб Рада Ліги Націй утворила якомога швидче постійну комісію для меншостей».

Приймаючи цю резолюцію, Спілка товариств для Ліги Націй визнала по-перше, що до меншостей взагалі треба примінювати режим рівноправності й справедливості; по-друге, що обов'язок охорони прав меншостей повинно накласти на всі держави взагалі, а не лише на держави, що підписали спеціальні про це договори; по-третє, що сучасне становище меншостей в багатьох державах являється ненормальним і загрожуючим для мирного співжиття націй. Резолюція ця буде мати велике значіння на майбутнє особливо для розрішення непорозумінь між більшістю та меншостями в державі. Треба зазначити тут, що резолюція була прийнята після довгих дебатів в Комісії меншостей, дебатів під час дуже характерних, в яких головну роль грали представники не меншостей, а більшостей; так напр., румуни, югослов'яне та італійці, особливо перші, скаржилися на те, що, мовляв, меншості мають привилеї звертатися до Ліги Націй із скаргами на уряди, що, ніби то, порушують їх права, між тим більшості цього права не мають (?); говорилося також і про те, ніби то, меншості вживають своїх прав лише для того, щоб розвалювати державу і т. д. Були моменти, коли здавалося, що комісія охорони меншостей перетворилася в комісію по охороні більшостей, пригночених меншостями. Щоб повернути дебасти на правдивий шлях та встановити основні принципи охорони прав меншостей, потрібно було багато праці, такту і авторитету. Прийняття зазначеної вище резолюції сталося, лише дякуючи праці і зусиллям голови комісії, сера Дікінсона та двох докладчиків: проф. Бове—швейцарця і пані д-ра Бакер — голандки. Тепер комісія меншостей видає спеціальний «бюлетень меншостей» (вийшло 1-3 число) під редакцією проф. Бове, дуже цікавий по змісту. Генеральний Секретаріят закликає

до співробітництва в бюлетені всіх, хто цікавиться розробкою різних питань, зв'язаних з положенням меншостей в різних державах.

Політично-юридична комісія виробила і подала на затвердження загальних зборів Співки цілий ряд резолюцій політичного характеру, з яких найважливіші торкалися: 1) осудження хемичної і бактеріологічної війни (резолюція була прийнята всіма голосами проти італійців та мад'ярів) і 2) обезброєння. По обезброєнню було подано дві резолюції: одна — французькою делегацією, друга — німецькою. Під час дебатів по цим резолюціям представник Румунії (сенатор Панграші) та Італії (проф. Дораніні) заявили, що доки большевики панують в Росії та доки не буде переведено попередньої праці про «моральне обезброєння», доти не можна думати про загальне обезброєння. Другий представник проф. Джуєара також заявив, що, поки існують большевики, не може бути обезброєння; як на приклад небезпеки від завчасного обезброєння він послається на Україну і Грузію, що були вже визнані Європою в 1918-1919 р. р., які позірили большевикам, почали обезброюватися і потім лідпали під окупацію большевиків. «Ці країни повинні бути звільнені від большевицької окупації».

Економічна комісія також виробила цілий ряд важливих резолюцій, які одногосно були прийняті загальними зборами в тому числі резолюцію про організацію в Празі на початку жовтня Міжнародної Економічної Конференції.

Комісія по внутрішнім справам подала загальним зборам пропозиції про прийняття до складу Співки товариств для Ліги Націй товариства Данцігу, польського т-ва в Німеччині, німецької співки в Югославії та міжнародного т-ва Миру, які й були прийняті до складу Співки на загальних зборах 3 липня б. р. Було ще внесено питання про відмовлення румунського уряду затвердити статут т-ва угорських меншостей в Румунії і загальні збори ухвалили запитати румунський уряд про причину незатвердження статуту.

Слідуючий конгрес Співки товариств для Ліги Націй одбудеться 1929 року в Будапешті або в Білграді, а засідання Генеральної Ради Співки одбудеться з 4-6 жовтв б. р. в Празі.

Голандія надзвичайно гостинно й сердешно приймала конгрес на своїй землі: було багато прийнят офіційних і неофіційних (голардським правительством, бургомістрами Гаги, Ротердаму, Амстердаму, Дельфта, Арнему, Т-вом курорту «Шевенінг» біля Гаги, голандським пароплачним т-вом і т. д.). Конгрес в повному складі одідає могилу батька міжнародного права, славного Гуго Троція, що знаходиться в церкві м. Дельфта та поклав на могилу вінок він імені конгресу.

Конгреси ці які що-року одбуваються то в тій, то в иншій країні Європи та збирають для праці на користь міжнародного миру й добросусідських відносин сотні представників різних націй, мають перш за все надзвичайно велике виховуюче значіння. Зібрані з різних країн, різних націй політичні й громадські діячі (в більшості видатні й авторитетні особи) мають можливість під час спільної праці в комісіїх на зборах конгресу, під час спільних прийнят та екскурсій взаємно пізнати один одного, ознайомитися з політичним економічним і соціальним поло-

женням різних країн і націй, продискутувати спільно багато питань, принципів та актуальних, встановити спільні точки, спільні думки, спільну акцію на міжнародньому терені в себе вдома. Повернувшись потім до-дому, делегати продовжують працю по вихованню народніх мас своїх країн, в душі прийнятих постанов і відповідно впливають на свої правительства. Крім того, конгреси мають велике міжнародне значіння в тому, що не тільки підтримують ідеї Ліги Націй, що є основним завданням Спілки, але також впливають і на Лігу Націй, доповнюючи її строго офіційну, формальну акцію своїми постановами, в яких відбивається в більшій степені громадська опінія цілого культурного світу. Для нас, українців, Спілка Товариств для Ліги Націй має величезне значіння, як одна з міжнародніх трибун, за допомогою якої ми можемо подавати довідома цілого світу потреби, бажання вимоги українського народу. Через це треба дорожити тим, що українське Т-во є членом Спілки, користується повними правами нарівні з іншими націями та в міру можливости використовує своє становище на користь України.

А. Я.

Ідея державної незалежності України в творах Т. Шевченка.

Книги мають свою долю; та небагато книжок в світі мало таку долю фатальну, як «Кобзарь» Шевченка. Твори українського поета належать здебільшого ще до першої половини минулого століття, але навіть не зовсім повний збірник його поезій міг появитися тільки через 25 літ по смерті поета та й то — по-за межами української землі, в чеській Празі. Україна російська мала прочитати повного «Кобзаря» всього за 10 літ до революції, а до того часу читала «Кобзарь», поматований цензурою, яка викрала з нього майже все, що мало для українців цінність з погляду національно-громадського. Ідейні скарби Шевченкові, скарби його політичної думки, одірвані були од свідомости основної маси української нації і в певній мірі навіть лежали під спудом в архівах російського департаменту поліції. З тих причин громадську ідеологію Шевченка трактувалося на основі цензурних його творів, не вільно чи вільно звужуючи широкі громадські погляди поета, зводячи їх до загальних протестів проти поневолення, зокрема проти кріпацтва. Така традиція в трактуванні громадських ідей Шевченка, однакова по обидва боки кордону, продовжується і по революції. Хоч інтерес до дослідження Шевченка все зростає, але й за цей час політичний зміст Шевченкової поезії не здобув собі належного дослідження. До кількох старших праць в цьому напрямі — О. Партицького, О. Кониського, М. Драгоманова, Ф. Волкова (Ф. Сірка) — пізніше прилучились праці В. Охрімовича, В. Сімовича та академ. С. Смаль-Стоцького. Лише останні два автори дали праці характеру монографічного, присвятивши їх творові, найхарактернішому що-до державницького світогляду Шевченка, — містерії «Великий Лях». Решта згаданих праць — лише загальні огляди.

Таким чином — перед нами факт не лише сумний, але напrawdę трагічний для усього українського руху. Доля дала нам національного генія — не лише творця-художника, поета й маляра, а й творця в ділянці політично-

громадської думки; але цей останній скарб поета, скарб неоцінного значіння, і досі, протягом більш як півстолітнього часу, не став ще здобутком широких мас українського народу і навіть ще повно не досліджений. На прикладі сумної долі письменницької спадщини Шевченка найкраще справдилась основна ідея його політичного пронозу, що для народа, в умовах державного його поневолення, закрито природні шляхи його усвідомлення і взагалі національного поступу; що тільки — «в своїй хаті своя правда, і сила, і воля».

Ця ідея національної свободи у найвищому її втіленню — у власній, незалежній державі — це центральна ідея всього громадського світогляду Шевченка. Світогляд Шевченка взагалі як людини і зокрема як громадянина поступово зростав, міцнішав, ширшав; в зв'язку з тим відбувалася певна еволюція в його поглядах на соціальне, політичне й державне життя українського народу. Але за всіх тих змін єсть у всьому світогляді Шевченковому один незмінний ідейний фокус — ідея державної незалежності України. З духовим зростом поета ця ідея лише поглиблювалася, поширювалася її правні та моральні основи, ясніше висвітлювалася життєва її конечність, але в засаді своїй ця ідея стоїть в світогляді Шевченковому неухитною від початків його горюжанської свідомості аж до останніх хвиль письменницького і взагалі життєвого шляху поета-громадянина.

До недавнього часу було поширено та й досі не одкинута думка, що Шевченко в своїй поезії переспівував ідеї Кирило-Методієвського Братства, що наче б то програма цього Братства була ідейним джерелом його політичного світогляду та його поезії. Думку цю треба вважати за цілком неслухняну, і в одній з розправ останнього часу (М. Марковського), друкованій в працях Всеукраїнської Академії Наук, наявно доводиться, що, навпаки, сама програма Кирило-Методієвського Братства, т. зв. «Книга Битія українського Народу», джерелом своїм мала якраз погляди Шевченка, — ті погляди, що їх розвинуто в його поезії основніше — глибше і ширше, ніж у «Книзі Битія», розвинуто з перевагою моментів національно-українських над загально-слов'янськими. Певну залежність ідей «Книги Битія» від світогляду Шевченкового ясно бачити можна із знімання правдоподібного автора тої «Книги», самого Космарова, що у цих побожних виразах писав, як його зворушили та вплинули на нього погляди Шевченка, як його «обгорнуло страхом», коли він почув «Сон» та «Кавказ» — з провідними політичними думками Шевченковими. «Я побачив, — пише Космаров, — що муза Шевченка роздирала заслону народнього життя. І страшно, і солодко, і боляче і разом захоплювало глянути туди. Поезія завжди веде перед, завжди зважається на сміливу справу, і вже її слідом ідуть історія, наука та практична праця. Тарасова муза розбила якийсь підземний лях, що на протязі кількох віків було його замкнуто на багато замків, запечатано багатьма печатками. Вона відкрила за собою шлях і для собою його проміня, і свіжого повітря, і для людського інтересу. Куліш так само по-свідчує, що «усі ми були зачаровані Шевченковими творами... Мста його впливала на всіх нас і на Космарова страшенно. Шевченко, вихораний читанням «Історії Русов» Кониського, зробив з нас людей, що не вгадали москалів і всіх, що були винні в бідуючій нашій рідній Україні». Ці слова безсумнівно свідчать, що ідеї не Космарова і не Куліша, а Шевченка дістали провід у програмі Кирило-Методієвського Братства, хоч формально членом того Братства Шевченко не був, — і якраз, можна думати, не був тому, що його національно-державна думка була значо радикальніша; та думка його хоч зваблювала членів Братства, але й страх і анімація, бо виразно й рішуче в туманній кирило-методієвській ідеї федерації висувала постулат незалежності поневоленої України.

Ця ідея державної самостійності України складає таку органічну властивість Шевченкового світогляду, що її не могли витратити й усі нелюдські кари, що спали на долю поета, коли було відкрито його зв'язки з Братством; ту думку не менш рішуче провадить він і тоді, коли інші члени Братства припорочили її не лише у своїй праці, але і у своїй свідомості; мало того, що визвольно-державну ідею бачимо в творах Шевченка ще

до знайомства його з членами Кирило-Матодієвського Братства, в перших його творах — з їх романтичною любов'ю до української мпнувшини. І в його, як у сучасних йому українських письменників-романтиків, бачимо ті самі мотиви — туги за минулим Українм, — «було колись, в Україні ревілі гармати, було колись, запорожці вміли панувати»; але ідейна оцінка історичних явищ, що були сюжетами поетичних творів, у його інша. Шевченко не обмежується згадками про самі зовнішні форми колишнього життя українського, а вкладає властивий ідейний зміст у ті форми. Для Шевченка, навіть у творах молодшого віку, певні історичні форми національного життя, як наприклад козаччина, цінні не самі по собі, а тому, що в тих формах втілювався ідеал вільного життя нації, — того життя, що протилежний кінець його бачить поету у сучасному поневоленому становищі українського народу. Романтично захоплювався історичними явищами, оспівував їх поет, спонуканий до того ідеєю, що в формах минувшини виявлялася, — ідеєю вільної України, що як плодюче джерно залишається жити, коли, як лущіння, опаде зовнішня історична її форма. Згадуючи, як «запорожці вміли панувати», поет додає при тому: «панували, добували і славу, і волю». Сумуючи, що «минулося, осталися могили по полю», поет разом з тим каже, що ті могили «п р о в о л ю нишком в полі з вітром говорять». В другому місці, згадуючи про ті романтичні пам'ятки українського минулого, поет ще ясніше означає національно-визвольне значіння пам'яток, вкладаючи такі слова пояглому в могилу козакові: «На всій Україні високі могили. Дивися, дитино: усі ті могили — усі отакі: начинені нешим благородним трупом, начинені туго. О ц е в о л я спить. Лягла вона славно, лягла вона вкупі з нами, козаками. Бачиш, як лежить, — неначе сповита. Тут пана нема;: усі ми однак о н а в о л і жили, усі ми однак з а в о л ю лягли. Усі ми і встанем». Воля — основа людського життя, бо «де нема святої волі, не буде там добра ніноли». Ні добра, ні правди: «на цім світі яка правда у людей, мій сину! Така й досі, а думаю, в нас на Україні; та другої і не буде в невольниках-людях». Невільники-люде сами кують собі ярмо рабства: «Як би то, думаю, як би не похилилися раби, то не стояло б над Невою отсих осквернених палат».

Отож, — воля, як ідеал національного життя, як засада народньої свідомости, що керувала історичним шляхом України та виробляла відповідні історичним умовам форми політичного життя, — це невмірущій і незабуваній зміст історичних форм національного життя української, — «тої слави козацької повік не забудем». Та засада «голосна та правдива, як Господа слово», вона «не вмере, не загине», і ото її «вороття треба сподіватись та виглядати». Коли історичні явища українського життя, бодай і найбільше бучні та пишні, як наприклад, втілення державної ідеї в особі гетьмана, не відповідають інтересам нації — засадам державної незалежності, демократичного права, поет таврує їх з усією силою свого огненого слова. Немов удари тяжкого, многопудового молота, кйдає він такі слова на адресу гетьманів-зрадників інтереса нації: «раби, підніжки, грязь Москви, Варшавське сміття ваші пани, ясновельможні гетьмані!». І найбільш тяжкі та гіркі докори посилає поет найславішому з гетьманів — Богданові Хмельницькому, що завів державну справу своєї батьківщини у безвідлюдні московські петри. «Ото церква Богданова, там то він молився, щоб москаль добром і лихом з козаком ділився. Мир душі твоєї, Богдане! Не так воно сталося: москальки, що зустріли, то все очухрали... Запаястив еси вбогу Сироту-Україну». «Оттаке то, мій Богдане, Олексійів друже! Ти все отдав москалеві, а їм і байдуже». В уста України поет вкладає такі слова до пам'яги уславленого гетьмана: «Ой, Богдане, Богданьочку, — якби була знала, у келисці придушила б, під серцем приспала». Тут поет ясно розкриває зміст того національного гасла — волі, в якому зосереджено енергію народу та якого порушеньям був акт переяславської угоди. Те гасло конкретизує поет в формі державної невідлеглости України, спроневереної нерозважливим вчинком Богдана.

Історичні згадки Шевченка не мають того характеру пасивности, як у сучасних йому українських поетів, не приводять до примирення з тим, що

історично сталося та наслідком своїм мало нинішкє поневолення. Його згадки конче дають аналогію чи здебільшого контраст з сучасним та викликають у свідомості певну реакцію що-до цього останнього. Сумовиті образи свідків минулого — «мовчати гори, грає море, могили сумують», — завершуються у поета різким контрастним образом чужинецького поневолення: «а над дітьми козацькими поганці панують». Коли поет згадає про те, як «засівати трупом поле, поки не остило», як «лягла спочити» козацька воля, — то ці аксесуари минулого лише різкіше ставлять перед свідомістю поета той факт нинішнього часу, що «тим часом виросла могила, а над нею орел чорний сторожем літає», — чорний орел, як емблема російської державної влади над Україною; що тяжкеє лихо України бачить «тільки ворог, що сміється», — ворог, що святкує свою перемогу над поневоленим народом. Поет певний, що спогади історичні виховують та вивовують дух, свідомість своєї кривди та свого права: «Смійся, лютий враже, та не дуже, бо все гине, слава не поляже, не поляже, а розкаже, що діялось в світі, чия правда, чия кривда і чиї ми діти». Коли поет малює елегічну картину, — «нема Січи, очерети у Дніпра питають, де ж то наші діти ділись, де вони гуляють», — то відповідь ясна: ті діти, що боролись за долю батьківщини, за волю українського народу, так потрібні («деділись, де вони гуляють») тепер, щоб відновити визвольні змагання проти ворога, що неволить Україну під егідою чорного орла. Історичні образи виразно звязуються з сучасними обставинами, як це яскраво бачимо в «Юродивому»: «Не сотні вас, а мільйони полян, дулібів і древлян Гаврилич гнув во время оно; а вас, моїх святих Киян, і ваших чепурних Киянок оддав своїм прафосам п'яним у наймічки сатрап-капра!».

Поет що-далі одходить од тих історичних сюжетів, що їх так культивували його літературні попередники, — од картин боротьби українського народу з колишніми його ворогами, і всю силу свого патосу ідейного скеровує на протест проти нинішнього національно-державного ворога України. З погляду реальних завдань даного моменту поет завдає собі питання, яким маловажить наслідки всієї попередньої боротьби з іншими ворогами українського народу: «За що ми билися з ляхами, за що скородили списами татарські ребра?» І на фоні історичних образів та подій витворюється у його ціла діяльна програма відносин і національних (українсько-татарських, українсько-польських, українсько-московських) і державних (до Польщі й Росії), зростає огнений протест проти нинішнього поневолення, лунають відгуки страшної прийдешньої бурі, чуємо нарешті виразний, недвозначний заповіт революційного визволення національно-державного.

Саме з цього погляду державного визволення, з ідеї самостійності України оцінює Шевченко історичні події й особи. Дуже характерна що-до цього містерія «Великий Лях», де виведено три душі, що караються за вчинки проти своєї батьківщини. Одна карається за те, що з повними відрами перейшла дорогу Богданові, як їздив він в Переяслав Москві присягати. «Дивлюсь, гетьман з старшиною... Я води набрала та повні шлях перейшла їм; а того й не знала, що він їхав в Переяслав Москві присягати. І вже ледве я не-ледве донесла до хати оту воду. Чом я з нею відер не побила? Батька, матір, себе, брата, собак отруїла тою клятою водою. От за що каруюсь». Друга душа карається за те, що напоїла коня цареві Петрові, коли повертався він додому після Полтавської перемоги: «Що цареві московському коня напоїла в Батурині, як він їхав в Москву із Полтави». Третя карається за те, що усміхнулася до ворога України — цариці Катерини: «Мене мати в сповиточку на руках носила, як їхала Катерина в Канів по Дніпрові... Я глянула, усміхнулась та й духу не стало... Чи я знала, ще сповита, що тая цариця — лютий ворог України, голодна вовчиця?» Поет так підкреслює фатальне для державних інтересів України значіння цих подій — переяславської угоди, полтавської поразки та всього протиукраїнського поступовання цариці Катерини, що й невільна участь у тому стає тяжким злочином та заслуговує кари.

З того ж погляду державних інтересів України оцінюються й історичні особи. Виразно щире співчуття поета до тих історичних осіб, що одіграли

позитивну роллю у визвольній боротьбі України, — як Дорошенко («А ти, старий Дорошенко, запорозький брате, — не здужаш чи боїшся на ворога стати»), Мазепа, Гордієнко, Полуботок. Другі гетьмани, що сприяли поневоленню України, — «раби, підніжки, грязь Москви, Варшавське сміття, зокрема такі гетьмани, як Самойлович, Скоропадський, Розумовський. В зв'язку з поглядом поета на згубне значіння переяславської угоди для України особливо тяжкі докори падають на гетьмана Богдана, що «на квіткок повірив москалеві». «Ой, якби ти, Богдане п'яний, на Переяслав тепер глянув та на замчище подививсь, — упивсь би, здорово упивсь. І препрославлений козачий, розумний батьку, в калюжі б утопивсь, в багні свинячому. Амінь тобі, великий муже, — великий, славний, та не дуже! Як би ти на світ не родивсь, або в колисці ще втопивсь, то не купав би я в калюжі тебе преславного. Амінь».

До царів російських поет ставиться відповідно ролі їхв національно-державному поневоленню України. Всі вони, «кати України», сприяли тому поневоленню, але найбільше — «це той Перший, що розпинав нашу Україну, а Вторая — доконала вдову-сиротину», та «фельдфебель-царь» — Микола I. На адресу Петра вкладає поет такі слова в уста замученому гетьманові Полуботкові: «Царю проклятий, неспитий, гасиwide лукавий! Що ти зробив з козаками? Болота засипав благородними кістками. Поставив столищу на їх трупах катованих і в темній темниці мене, вольного гетьмана, голодом замучив у кайдаках».

Поневоленням становищем України, життєвими її інтересами диктувало Шевченкові і почуття його національні до сусідніх народів. Шевченко не ідеалізував польсько-українських відносин у минулому, як це ясно видно хоча б з таких творів його як «Гайдамаки» або «Буває в неволі шоді згадаю». Але все лихо тих відносин блідне перед фактами, до яких привело державне поєднання України з Московщиною. «Ляхи були, все забрали, кров повипивали, а Москалі і світ Божий в пута закували». «Кобзарі нам розказали про війни і чвари, про тяжке лихоліття, про люті і кари, що ляхи нам завдавали, як нас розпинали. Що ж діялось по Шведчині, — то й ляхи б злякались, онімили б з переляку п'яні неборазі». Взагалі поет ставить на плані дальшому моменти національної боротьби з іншими народами, коли йде мова про сучасного національно-державного ворога України. У всій поезії Шевченка немає й найменшої риси, що говорила б про національне примирення з москалями, з державою московською, якою насправді була Росія. Тому дуже дивна думка, що й досі серед росіян поширена (загляди користуванням самим «цензурним» виданням «Кобзаря»), що Шевченко закликав до єднання між москалями та українцями. Таке трактування його поглядів що-до цього походить з цілковитого незнання й нерозуміння самих основ Шевченкового національно-державного світогляду. Основи ті полягають в ідеї державної незалежності України.

Найбільший ворог соціального поневолення народніх мас, що присвятив так багато огнених сторінок протестам проти кріпацтва та взагалі визискування безправних класів, Шевченко проте не висуває наперед момента соціального, коли в певних історичних подіях на чолі історичних мотивів стає справа національно-державна. Говорячи про фатальний для України пакт Богдана з Москвою, поет звертає увагу не на соціальну, а на політично-державну сторону лихих його наслідків. З другого боку, не осуджує поет революційного кроку Мазепи, хоч його не піддержали народні маси з причин соціальних. Не може бути найменшого припущення, що Шевченко міг з уваги спустити, «забути» таку пекучу для його горожанської свідомости справу поневолення соціального; але як патріот-державник, він ясно здавав собі справу, що хвороби соціальні можна лікувати органічно лише в умовах власної незалежної державности, — в тих умовах, що дають всі моральні та правні підстави й можливості для залагодження кожного соціального лиха.

Вже з наведених прикладів видно, що Шевченко не лише добре, навіть надзвичайно добре знав українську історію («що ми, чії діти, яких батьків, ким, за що закуті»), але й усвідомив собі державний шлях історичного

життя України. Змагання українського народу на протязі всієї його історії до національної волі, поневолене становище його в умовах державного співжиття, з яким будь сусідюю, логічно приводили думку поета до ідеї незалежності України, як єдиної гарантії інтересів нації. Разом з тим, сучасне поневолене становище України в складі російської держави лише провадило до все дальшого її винародовлення та не подавало найменшої надії залагодити мирним шляхом національно-державні інтереси України. Це ставило перед поетом питання, яке він, не вагаючись, вирішив позитивно, — питання доцільності революційного визволення батьківщини. «Чи довго ще на цім світі катам панувати?» — питає він, персоналіфікуючи катів у першу чергу в особах царів російських. «Коли і ми діждемось Вашингтона з новим і праведним законом?» — питає ві знову і сам відповідає: «а діждемось таки колись». Поклик на Вашингтона, визволителя колишньої англійської колонії, а нині великої незалежної держави, не залишає сумніву що-до завдань та цілей поетового заклик. Певний, що «діждемось таки колись» державного визволення свого, поет закликає в іншому місці готуватись до революційного моменту. «Поки сонце встане, — звертається він до України, — поки твої малі діти на ворога стануть, прощай же ти, моя нене, удова-кебога, годуй діток: жива правда у Господа Бога». Поет прозирає, що вже «лежить попіл на розпутті, а в попелі тліє вогню іскра великого, — тліє, не вгасає, підпалу жде, як той местник часу дожидає». Визволення України поет бачить на руїнах самодержавної Росії. «Бували війни й військові чвари: було добра того чимало! Минуло все та не пропало. Остались шашелі: гризуть, жеруть, і тлять старого дуба. А од коріння тихо любо зелені порости ростуть, і виростуть, і без сокири аж зареве та загуде, возак безверхий упаде, розтрощить трон, порве порфіру, роздавить вашого кумира, людські шашелі! Тоді «перква-домовина (символ російської держави) розвалиться, а з-під неї встане Україна і розвіє тьму неволі, світ правди засвітить і помолиться на волі невольчіді діти».

До того визволення України провадять шляхи, різні що-до засобів, та спільні що-до конечної цілі: слово та чин революційний.

Поет глибоко вірить у незмірну революційну силу слова. «На сторожі, коло їх, дітей окрадених моїх, поставлю слово». «Орю свій переліг, убогу ниву, та сію слово, — добрі жнива колись то будуть». Слово, як орган революційної думки «царя всесвітнього, царя волі», і дає жнива великі. «А де ж твої думи, рожеві квіти? Доглядані, смілі, викохані діти? Кому ти їх, друже, кому передав? Чи, може, на віки в серці поховав? Ой, не ховай, брате! Розсип їх, розкидай! Зійдуть і ростимуть, і вийдуть з них люде». Поет сам перший свою раду доконував з відвагою, що коштувала йому всієї долі, самого життя. Бо він певний, що духовна сила слова перемагає грубу силу фізичну: «Нехай лютеє на землі, нехай пророків побиває, нехай усіх нас розпинає, — уже внучата зачались і виростуть внучата тіі, Христові воїни святії, і без огня і без меча, стратеги божіі, воспрянуть, і тьми і тисячі поганих перед святими побіжать». Тому й слово поета «огнем-сльозюю упаде колись на землю і притчею стане розпинателем народнім, грядущим тиранам». «Лети ж, моя думо, моя люта муко! Забери з собою всі лиха, всі зла, своє товариство! Ти з ними росла, ти з ними кохалась; їх тяжкіі руки тебе повивали. Бери ж їх, лети та по всьому небу орду розпусти! Нехай чорніє, червоніє, полум'ям повіє, нехай знову рига змієм, трупом землю криє!»

До найрішучішого революційного чину закликає поет во ім'я свободи поневоленої батьківщини. «Борітеся, — поборете, — закликає він поневолені народи Кавказу, — за вас воля і правда святая». «Розкуйтеся, братайтеся, — закликає він своїх, — вставайте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю кропіте». І поет уже бачить своїм пророчим зором, як «розкуються незабаром заковані люде, — настане суд! Заговорить і Дніпро і гори, і потече сторіками кров у синє море». «Щоб збудить хиренну волю», потрібна єдність думки й волі та рішучість планомірного чину: «Треба миром-громадою обух сталить та добре вигострить сокиру та й заходитись

вже будить». «Ой, вигострю товариша, засуну в халяву та піду шукати правди».

Певний що-до цілі й способів революційної боротьби задержавне визволення України, поет проте з почуттям жахливої муки спиняється на думці, чи здолає вона, знесилена поневоленням, здобути в собі у відповідальну годину сили, щоб прийняти найживішу участь в тій визвольній боротьбі: «Мені однаково, — каже поет, — чи буду я жить в Україні, чи ні, чи хто згадає, чи забуде мене в снігу на чужині, — однаковісенько мені... Та не однаково мені, як Україну злії люде присплять, лукаві, і в огні її окрадену збудять.... Ох, не однаково мені». Незрівняні слова поета в цілковитій жахливій суті їх зрозуміли ми лише після революції, на вигнанні. Він, що зазнав увесь біль невільного вигнання з рідної землі, ладен і з цим особистим тяжким лихом примиритися, та не може знести думки, що матеріально і духово покривджена Україна, бувши розбуджена в огні революції, не зможе проявити ні всього напруження своїх фізичних сил, ні всієї ясності своїх національно-державних змагань. Ми тепер бачимо й болюче переживаємо ті фатальні наслідки, що їх прозирає поет-патріот своїм пророчим оком, і можемо тепер з усією сглого відчуттію отчайдушні слова його: «Ох, не однаково мені». Тут маємо велику трагедію контрасту невичерпаних можливостей для державного визволення України і фактичних тому перешкод, що утворені всім попереднім процесом історичного життя України, всією системою поступовання ворога державної її незалежності.

Та хоч переживає поет прийдешні муки своєї батьківщини через це воїстину пророче передбачення, але віра його в кінечну перемогу «правди» невміруша. «Кобзарь» — це невичерпане джерело віри й певности для всіх поколінь української нації, — справді «для мертвих, живих і ненарождених земляків». «Встане правда. встане воля». «Не вмірає наша правда, не вмірає воля; і неситий не виоре на дні моря поля, не скує душі живої і живого». «Встане Україна, світ правди засвітить». Глибоко в тому певен поет заповідає: «І мене в сім'ї великій, в сім'ї вольній, новій не забудьте спом'янути незлим, т.ж.им словом». В тих нових вільних умовах життя його визволеної батьківщини «врага не буде, супостата», найбільшого ворога — царизма російського і взагалі монархічного самовластя, що завжди було джерелом людського лиха: «Добра чимало вони (царі)творили на землі, ріками сльози розлили, а кров морям». Перед очима поета яким ідеалом стоїть республіканський устрій вільної незалежної України, так яскраво змальований в поезії «Пророк».

Шевченко не лише поет, але й ідейний вождь. Національно-державний ідеал розвинуто в його поезії широко та многобічно. З цього погляду «поезія Шевченка має для нас епохальне значіння: вона зробила з темної етнографічної маси націю, вона розбила назавжди можливість існування українського руху, як «южно-руського» провінціалізму. Не геніяльний стиль та форма, але політичний зміст поезій Шевченка зробив його національним пророком. До Шевченка міг український патріотизм ховатися під крилами чорного орла та білого царя, після Шевченка, хто хотів тільки послідовно йти за ним, не міг вже бути російським патріотом.»*) Він натурально має бути лише патріотом-самостійником, приклонником власної незалежної держави. Трудно збагнути, яке неоціниме для національно-державного руху українського значіння мав той факт, що ще в першій половині XIX ст. Шевченко відновив у свідомості земляків приборкану, майже перервану традицію української незалежної державности. Він відновив ті засади державні, що живили стихійні рухи українські в народно-козацьких повстаннях, що довели у свій час до створення української держави великого Богдана, що кермували державницькими змаганнями Мазепи, що в ближчій до Шевченка час позначилися у політичних планах українських патріотів типа Василя Капніста, та знайшли собі літературний вияв в політичному памфлеті — «Історія Русов». Шевченко не лише

*) В. Охрیمович. Короткий нарис розвитку української національно-політичної думки в XIX ст., стор. 65.

відновив ті змагання, — він переплавив їх, як «злото куте-бите, і семикрате перелите», в горні свого широкого громадського світогляду, — і в тому горні згоріли облуди соціальних думок українських патріотів, що — як Хмельницький, Мазепа — змагали будувати незалежну українську державу на підвалинах соціального поневолення народньої маси. Він викував «до старого плуга, новий леміш і чересло», засвоїв українській національно-державній ідеї засоби демократизму, рівності права й обов'язку всіх елементів української нації, забезпечивши тій ідеї життєву силу, поки засади демократії живі будуть та чинні. Як високо стоїть зміст національно-державної програми Шевченка, як глибоко й широко сповнив він ідею української державної незалежності, бачимо вже з того, що треба було ждати більш як пів століття по смерті поета; треба було, після різного викривлювання тої ідеї, спалити старі пережитки чужої ідеології у вогні революції; треба було скупатись у морі української крові, перетерпіти нові знущання чужинця -окупанта, пережити біль та глум вигнання, щоб повно й остаточно відчула і зрозуміла нація всю життєву правду національно-державного гасла поета-громадянина: «в своїй хаті своя правда, і сила, і воля».

Такої, як «Кобзарь», книжки — національної програми, — не має ні один народ. Цілу національну програму нашу маємо тут у формі, що найбільш забезпечує її вплив на маси, — у формі поетичній, до того ж високохудожній. І в міру того, як українські маси будуть все глибше засвоювати твори свого національного генія-поета, будуть вони усвідомлювати собі, поруч з художніми скарбами, і національно державні думки його та серед них найцільнішу — ідею державної незалежності У к р а ї н и.

О. Лотоцький.

Спогади. *)

II.

З часів 1890—1917 років.

Року 1905 під натиском першої резолюції вглав і закон 1876 року, що забороняв видання українських часописів та місячників, тай окремих книжок наукового чи публіцистичного змісту, навіть популярних викладів, взагалі чого будь пріч белетристики та поезій, а і їх піддавав подвійній цензурі: місцевій та столичній, при чому цензорі ще мали невиголошений наказ особливо прищепливо ставитися до українських творів.

Новий закон, здавалося, порівнював українське письменство що-до цензури з російським, і українці заклопоталися, щоб впорядити та розпочати видання принаймні одного часопису та одного місячника.

Перші труднощі були з грошми. Видання коштувало дорого, а на перший час тяжко було сподіятися, щоб воно сплачувалося передпла-¹тою, бо інтелігенція переважно була зросійщена, а ще українці могли видавати тільки один часопис та один місячник, які не могли задовольнити разом читачів різних напрямів.

---

*) Диви «Тризуб», ч. 27.

Грошеві труднощі бсли усунені тим, що В. Ф. Смиренко обіцяв забезпечити видання цих двох органів на рік та ми з Чикаленком внесли по 5000 карбованців. (Пізніше Е. Х. Чикаленко кілька років видавав часопис «Раду» своїм коштом).

Та, коли перебороли грошеві труднощі, виявилися несподівано нові. Хоч закон тепер принципіально і дозволяв видання української періодичної преси, але все-ж таки на видання кожного органу треба було достати дозвіл місцевого цензурного комітету.

На чолі київського комітету тоді був професор Флорінський, запеклий ворог усього українського. Ховаючись по-за спину свого помішника Сидорова, він нікому, хто не звертаєся до комітету, не давав дозволу на видання та редагування українського періодичного видання. Цензурному комітетові тим легше було поневіритися з українських прохань, що в українських колах було мало заможних людей, а в ті часи уряд як що і прислухався иноді до вимог людности, то тільки до бажань заможнішої її частини.

Після того, як багато людей надаремне запитувало щастя дістати дозвіл, Сидоров якось сказав, що з-поміж усіх українців він може дати дозвіл і на видання і на редагування тільки мені. Я і досі не можу зрозуміти, через що він зробив для мене таке виключення; може через те, що знав, що я дуже обтяжений іншими справами та сподівався, що я не схочу узяти на себе редагування.

Дійсно, я не міг узяти на себе цих обов'язків як через те, що не мав часу, так і через те, що була певна різниця в поглядах моїх і тих співробітників, які вже згуртувалися біля майбутніх органів; потрапити-ж у становище фіктивного редактора було дуже неприємно, як через зазначену різницю в поглядах, так і через те, що не можна було не передбачати, що і по виконанню перші українські періодичні видання залишатимуть багато до бажання. Співробітництво у часопису вимагає зовсім особливого письменницького хисту, особливої манери викладу тай навички працювати швидко на строк.

Гаразд розуміючи неминучість різних неприємностей, я проте вважав своїм обов'язком (вважали це і земляки), взяти на себе цей тягар. Для української справи мало велику вагу, а разом було питанням чести почати періодичні видання зразу по скасуванню їх заборони. Тому я звернувся до цензурного комітету з проханням дозволити мені видання під моїм редагуванням щоденного часопису «Рада» і місячника «Громадська Думка», наперед умовившись з співробітниками, що фактично ні видавцем, ні редактором не буду.

Те, що я передбачав, справдилося. Мені часом було неприємно читати у підписаному моїм ім'ям часопису те, що не відповідало моїм поглядам. Цензурний комітет не раз викликав мене та докоряв за напрям, а мені доводилося обороняти часом і те, з чим я не згожувався.

Нарешті, через недогляд, зрозумілий при браку навічки до керування щоденного часопису, у «Раді» було уміщено кореспонденцію, за яку мене, ніби як редактора, потягли до суду за обмову. Обмови у тій кореспонденції не було, але друкувати її таки не годилося, бо вона торкалася приватного життя. Але дійсному редакторові не було часу її

переглянути, йому довелося самому скласти цілий номер, бо того дня співробітники нічого не наготовили, і він доручив перегляд кореспонденцій одному з дрібних співробітників, а той по нетактовності лустив її до друку. Я мусів п'ять разів їздити до Кам'янця на допити та суд; одного разу трохи не втопився, переїздячи Дністро по льоду, бо пішов полій, сани пливли по воді, а крига лускотіла під ногами у коней. Врешті мене випрагдили, але я не міг позбутися дуже неприємного почуття.

Через брак досвіду у газетярському ділі, траплялися і інші помилки. Редакція займала більшу частину кожного числа статтями, які були за довгі для часопису, і мало дбала за повідомлення про біржу чи події. Їх давано мало і вони зіпзнялися. Часто у «Раді» повідомлялося про те, про що з російських часописів усі знали ще вчора або і позавчора. Були тому і не залежні од редакції причини. Телеграми для часописів надсилалися до Київа тільки в російській мові, їх доводилося перекладати і частина з їх через те і не друковалася у ближчому числі. Але часто повідомлення зіпзнялися і тоді, коли цього можливо було-б обминути. Тим часом це впливало на кількіть передплатників і передплати не вистачало на видатки. Першого року Симиренко мусів доплатити 36000 карбоганців; на другий рік, не зовсім задоволений виданням, він обмежив свої датки, а вкінці (не пам'ятаю з якого року) Чикаленко видавав «Раду» вже виключно своїм коштом. «Громадська Думка» закрилася, а натомісць до Київа перейшов невдог зі Галичини «Літературно-Науковий Вістник».

Поволі українські письменники пристосовувалися до газетярської роботи і часопис робивсь цікавішим, але і до кінця «Рада» не прибрала ще цілком відповідного часописові характеру, усе агітація перегажала у їй освідомлення.

Незабаром стало можливим мені зняти своє ім'я з редакторства та видавництва. Не бувши публіцистом, я сливе не співробітничав у «Раді» і тільки зрідка містив там якусь статтю, але відносини з «Радою» та її редакцією у мене завжди були добрі, і, коли з оголошенням війни знов були заборонені усі українські періодичні видання, а в тім числі і «Рада», редактор її прохав мене піти разом з ім до голови цензурного комітету Флорінського, щоб спробувати оборонити часопис. Закликаючи мене з собою, він сподівався на те, що колись цензурний комітет дозволив тільки мені видання часопису.

Та не тільки я, а хто-б не був, не міг-би нічого вдіяти. Поновлення утисків на українське письменство йшло з Петербургу, а Флорінський аж тремтів з радощів, що може тепер придушити ненавистне йому українське письменство. Він зразу став на ворожий тон і ми почули од його, наприклад, таке:

— «Вы считаете развитие малороссийской литературы полезнымъ, а мы — вреднымъ». «Мы вовсе и не нуждаемся и совсѣмъ не ищемъ отъ васъ вашего сочувствія и вашего патриотизма» і т. д. Само собою, що наша розмова з Флорінським скінчилася гострою суперечкою, бо і ми не лишили його без належної відповіді.

В. Леонтович.

Арсен Біднов.

(некролог)

Передчасно одійшов од нас Арсен Біднов. Сліпий випадок забрав од нас молодого, повного сили і надії юнака, що йому недавно минула два дцять'ята весна. Він трагічно загинув 3 липня с. р. купаючись на Браніку коло Праги.

Народився він в Катеринославі в сім'ї відомого українського вченого професора Василя Біднова. Там вчався і до школи. Коли за часів української держави його батька призначено було за професора до новозаснованого Українського Державного Університету у Кам'янці, Арсен разом з ним переїхав до столиці Поділля, де й продовжував свою науку. Завірюха визвольної війни зірвала й батька, й сина з місця. І під час останнього етапу нашої збройної боротьби влітку і в осені 1920 року ми бачимо Арсена при штабі армії, де його батько редагує польову газету. Перебувши разом з військом наше останнє лихоліття, Арсен опиняється на еміграції, в Тарнові. Коли проф. В. Біднов переїхав на катедру до Празького Українського Університету, Арсенові, що здобув вже магуру, пощастило вступити до Чеської Політехніки в Празі, яку він і скінчив торік інженером-агрономом. Після спроб влаштуватися у Франції, де він працював робітником на гумовій фабриці в Шалеті, він повертається до Чехії. Там продовжує студії і роботу по своєму фаху; приймає одночасно і діяльну участь в громадському житті, виконуючи ретельно обов'язки секретаря в «Союзі українців скінчивших високі школи в ЧСР».

Тут серед праці, шукання та планів на далі виривас його передчасна смерть.

Його недовге життя таке типове для молодого покоління, що виростало в огні революції й війни.

Народившись в свідомій і патріотичній українській сім'ї, зрісши в рідній атмосфері, він належав до того покоління нашої мелодії, в душі якого нема вже ані шпаринки, кудюю б могла достатися туди чужа культура. Молодим хлопцем зазнав він пригоди евакуації, війни, еміграції, злидні Тарнова, науку на чужині, роботу на фабриці за-для шматка хліба.

Здобувши фахове знання, сподівався він оддати його на служення рідному краю, готувався до його й гартувався на громадській роботі.

У нього був безперечний літературний хист, про що говорить низка його статей та дописів в «Тризубі».

Ми втратили співробітника вірного. Еміграція мелоду культурну егиду. Рідний край майбутнього користного робітника. Та найтяжча втрата батька, що загубив не тільки сина коханого, а й вірного товариша, який з ним ділив усе, що довелося пережити за останній час в боротьбі за визволення України та на еміграції.

На тому місці складаємо тяжко зажуреному батькові наше сердечне співчуття у його втраті тяжкій, що єсть і нашою втрагою.

Замість вінка послалимо в далеку чужу сторону ті слова смутку й пошани на дочасну могилу багатонадійного юнака.

С. Черепин.

Український жіночий союз.

(лист із Праги).

Український Жіночий Союз в Празі на своїх загальних зборах з дня 15. VI. 1928., після демісії попередньої Управи, обібрав нову Управу в складі: Голова — п. Н. Сіропелко, члени Л. Ліндфорс, І. Лоська, З. Мірна,

М. Пасічник; кандидати до них З. Вітвицька та О. Кобиська. В Ревізійну Комісію обрано — О. Довголюківну, Скидан та О. Шимановську.

Відновити в повній мірі діяльність Союзу нова Управа зараз не може через літні вакації, під час яких ззагалі громадська праця понижується. Під цей час Управа старается зібрати усіх своїх старих членів, яких перед трьома роками в Союзі нараховувалося до 60 осіб.

Другим своїм невідкладним завданням Союз вважає підтримання й поширення майстерні для студенток, котрі в цьому році кінчають вищі чеські та українські школи і, за припиненням стипендій, залишаються без усяких засобів до життя. З цією метою, крім заходів перед чеською владою для отримання субсидії на майстерню, зроблені заходи для нав'язання зносин з жіночими організаціями в Канаді. В Америці, як відомо, дуже цінуються всі українські народні вишивки, і англійки охоче купують наші національні вироби. Але траплялося вже й так, що такі наші національні вироби поверталися з Америки непроданими через надзвичайно високі ціни, які встановлювалися самими працівниками. Над цими виробами звичайно працюють не фахівці, витрачають на таку працю багато часу і через те встановлюють невідповідні риночним свої ціни. Крім того, часто характер виробів не відповідав попиту на них, і иноді посилалися до Америки речі, яких вже ніхто не міг носити, бо вони вийшли з моди. Через то працівниці, ссб-то українські жінки на еміграції, замість прибутків від таких посилок речей до Америки, мали самі видатки, бо мусили оплатити подорож, мито і т. и.

Український Жіночий Союз в Празі скористався перебуванням в Празі пані С. Стечишиної, голови Українського Жіночого Союзу в Канаді, і уговорився з нею в цій справі. Пані Стечишина буде брати в Канаді від англійок замовлення на українські національні вироби і ці замовлення перешилатиме до Жіночого Союзу в Празі, який передаватиме їх до студентської майстерні, — розуміється, кели ціни її умови для виконання замовлень будуть відповідати вимогам працівниць.

Об'єднання з Укр. Жіночим Союзом в Канаді У.Ж.С. в Празі вважає дуже важливим, бо, крім вищезгаданої допомогової праці, цей зв'язок дасть українкам в Празі можливість користуватися сторінками «Українського Голосу» в Канаді: цей орган дає жінкам одну сторінку свого великого часопису, де обговорюються спеціально жіночі справи і де таким чином можна буде вмшчати кореспонденції про життя жіночих організацій на еміграції; цей часопис дає також місце і для дитячої літератури, так званий «диточий куток».

Допомога Союзів — Празького й Канадійського — може стати обов'язковою, бо молоді жіночі організації в Канаді дуже потребують допомоги досвідчених в громадській праці українських жінок на еміграції. Жіночий елемент в Канаді складається в масі з тих жінок, що виїхали з чоловіками з Галичини, а також з молодого жіночого покоління, що виросло вже в чужому англійському оточенні й має великий нахил до обанглійовання. Канадійський Жіночий Союз і ставить собі завданням перешкодити цьому винародовленню, пробуджуючи у жінок національну самосвідомість. Для цього Жіночий Союз в Саскатуні, що нині вже став централєю, позаводив по всіх українських центрах в Канаді свої відділи, які в кількості 16 організацій входять до складу Центрального Ж. Союзу. Крім них, є ще 16 жіночих організацій, які працюють в згоді з Центральним Ж. Союзом, але до складу його поки-що не входять. Праця Укр. Жіночого Союзу в Канаді стає великою й цінною допомогою справі, яку провадять Інститути ім. Петра Могили в Канаді, що уявляють собою інтернати для молоді, яка, отримуючи навчання на англійських школах, не денационалізується, бо живе по інститутах в рідному українському оточенні.

Для досягнення своїх цілей Укр. Жіночий Союз в Канаді улаштовує між иншим, кожного травня т. зв. «день матері», під час його пильнується вияснити матіркам їх обов'язки до своїх дітей з національного погляду. Далі Союз дбає про розповсюдження серед молоді такої української літератури, що розбуджувала б національну самосвідомість; для цього ж при самому Союзі провадяться заняття з літератури, і молодим жінкам дається

на прочитання певні книжки, при чому даються вказівки, як треба читати ці книжки, на що власне звернути увагу, які питання при цьому обмірковувати. По прочитанні книжок жінки складають іспити, пишуть відповідні праці т. и.

Далі Союз дбає також про підтримання наших народніх звичаїв серед українських родин в Канаді, про улаштування ріжних національних свят. Зросту національної свідомості серед молоді в Канаді дуже сприяло, між иншим, захоплення молоді українськими національними танками, яку справу так поширив в Америці наш талановитий балетмейстер Авраменко.

З. М.

Большевики про українізацію.

«Комуніст» ч. 149 з 29 червня подає, що «кадр працівників партійців і комсомольців, які здійснюють українізацію становить н а д з в и ч а й н о н е з н а ч н и й про шарок», бо

«факт ігнорування питань українізації в Дергачівському і в Жовтневому райпарткомах свідчить за те, що не лише партійна маса не усвідомила потреб українізації, н е у с в і д о м и л а її в належній мірі й з н а ч н а частина партійного активу».

Воно тяжко, звичайно щоб москалі й жиди, переважаюча частина членів КПБУ, займалися українізацією, й большевики кинулися втягати як можна більше українців до партії. Певно, що скоріше вони собі «усвідомлять в належній мірі» вагу совітськи заходів що-до українізації й статистику можна похвалитися, з якої видно, що українці так і горнуть до комуністичної партії. Таку статистику звичайно і находимо на відповідному місці. В тому ж «Комуністі» ч. 149 читаємо:

«Національний склад харківської парторганізації на 1 січня 1926 р.: українців — 36 відс., росіян — 40 відс., євреїв — 16 відс.... Одначе в згоді з основами національної політики, організація за останні роки поволі, але рішуче вирівнює національний склад партійних лав. Уже на 1 грудня 1926 р. українців було 40 відс., на 1 жовтня 1927 р. — 45 відс., на 1 травня 1928 р. — 53 відс.».

Але яка ціна усім тим відсоткам таки відразу можемо довідатися з тієї ж замітки «Комуніста»:

«Ось відсоток українців з походження серед ріжних спілок і відсоток тих, що «знають мову» (слов «знають», «Комуніст» бере в лапки з поясненням, що це дуже умовний термін й тут воно має значіння «розуміють»).

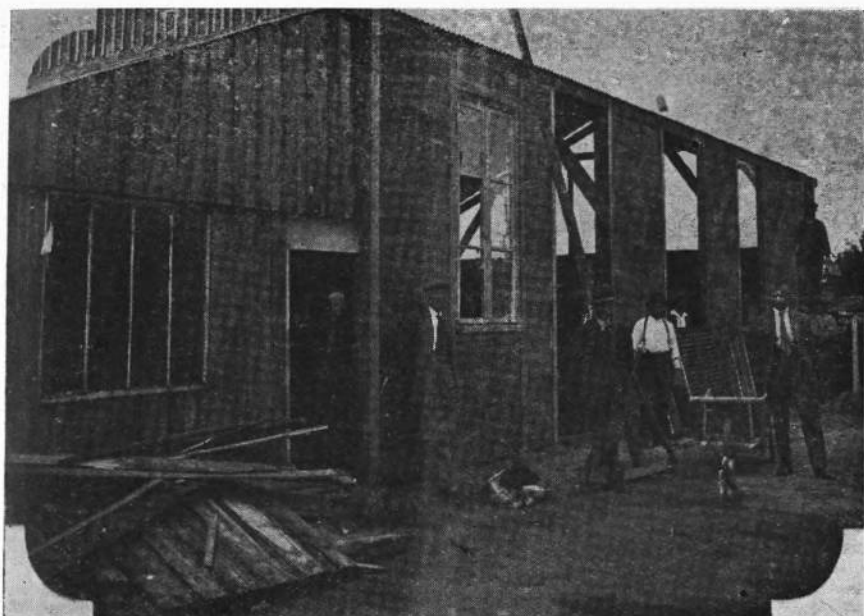
«Металістів українців — 49 відс., тих, що знають (тоб-то «розуміють», Ред.) мову — 20 відс. Менше половини. Друкарів українців — 36 відс., знають — 17 відс. Ще менше. Хеміків українців — 57 відс., знають — 22 відс. Майже втричі менше. До де-якої міри ліпше справа із спілкою залізничників, які з 61 відс., знаючих мають — 40 відс. Цукровики з 67-58 відс., Робітники освіти з 40 — 31 відс. 4, нарешті, радторгосслужбовців з 3 — 23 відс.».

Коли ж заглянути до «партійців», щоб поцікавитися, як справа стоїть у них, то в інтересах безсторонности, візьмемо те, що в тому ж «Комуністі» говорять большевики самі про себе:

«У нас нема даних що-до кількості партійців, які володіють українською мовою і вживають її в практиці своєї щоденної роботи. Але не буде помилкою, коли скажемо, що ще майже вся агітробота осередків, райкомів і окркомів провадиться мовою руською навіть і в сільських районах».

Оце така картина українізації після стількох років «української» совітської влади на Україні.

Н.

Громада в Шалеті ставить власний будинок.

З життя і політики.

II

— В низах селянських. — Зміни в господарському стані селянства. — Нові настрої. — Між куркулем і середняком.

Не може підлягати сумніву, що ключ до розв'язання тої ситуації, яка існує зараз на совітській Україні — і не на одній совітській Україні, а на всіх українських землях — знаходиться в селянських низах. Місто на совітській Україні, як що там і відбувається тепер часткова відбудова життя і господарства, живе в першу чергу коштом тих соків, які воно одержує од села; міське населення здобуває засоби свого існування чи в совітських державних установах, чи в совітській промисловості і торгівлі, які годуються і удержуються селом, які займають становище паразитів. Чуже українським масам по своєму національному складу, позбавлене міцної економічної бази, тісно зв'язане в досягнутому тепер рівні добробуту з совітським режимом, місто на Україні не зможе відограти скільки небудь політичної ролі в тих подіях, які підготовляються всією сумою існуючих умов і обставин. Навіть виявлення значнішої активності з боку найбільш чинної з мійських клас — з боку робітництва в зв'язку з тою деморалізацією і розпоршенням, які створив серед нього комуністичний режим, буде наражено на поважні труднощі і ускладнення.

Внутрішній вигляд нового будинку.

Не приходиться, розуміється, заперечувати того факту, що деморалізація, розпорошення і розклад, які вніс совітський режим в ціле громадське і господарське життя України, зачепили також і селянство. Адже перебуває воно не в якомусь безповітряному ізольованому просторі, а живе в реальних обставинах, створених комуністичним режимом і підлягає його впливам. Але лишається по-за тим незаперечуваним той факт, що селянство на Україні являється єдиною есціальною групою, яка справді творить господарські цінності, яка відіграє в народньому господарстві творчу, активну роль. В той час, коли існування державної промисловости, а вона репрезентує промисловість України в першу чергу о— базується на державних субсидіях, на використанні нею свого монопільного становища, сільське господарство, яке на совітській Україні є тотожним з селянським господарством, стоїть на власних ногах, розвивається й йде вперед, не зважаючи на всі перешкоди, які творить для нього політика совітської влади. Це творить для селянства можливість і підставу для опору і спротиву совітській владі, які носять тепер пасивний характер, але форми і зміст яких при відповідних обставинах і умовах в слушний час можуть змінитися. Звідси ясна необхідність сугубої уваги до тих процесів і змін, які відбуваються в селянських масах совітської України.

Подано кілька фактів з обсягу тих змін, які відбулися і відбуваються за останній час в господарському становищі селянства. Кільки місяців тому назад вийшла, як видання центрального статистичного управління України, книжка М. Б. Гуревича: «Вопросы современного крестьянского хозяйства Украины». Висновки цієї праці, яка має за собою штамп офіційної совітської установи, уявляють для нас чималий інтерес. Не спиняючись на цифровому матеріалі, щоб не переобтяжувати читача, одзначимо те, що подає характеристику процесів, які мають місце в селянському господарстві України в останні роки.

Порівнюючи становище селянського господарства в 1917 році і тепер, автор констатує, що одною з особливостей сучасного селянського господар-

ства, яка виникла в результаті перерозподілу землі і засобів виробництва, є здрібнілість селянського господарства. «Селянське господарство стало дрібнішим по населенню, числу робітників, по землекористуванню і по засобам виробництва» (ст. 43). Але разом з тим і поруч з тим «з початком періоду відбудови в сільському господарстві зазначився перелом в процесі роздріблення селянської родини» (ст. 44). «Разом з збільшенням селянської родини йде процес ще значнішого збільшення господарства що-до посівної площі і робочої худоби» (ст. 45). «Відбувається загальне пересунення в гору з певним більш швидким збільшенням багатосіючих господарств, при чому чим більше засіву в Групі, тим відносно швидчим є її зріст» (ст. 45). «Інтимний тягар групи господарств без робочої худоби і всі зв'язані з існуванням такої групи наслідки заховалися цілком, не зважаючи на загальне збільшення кількості робочої худоби» (ст. 48). «Приріст робочої худоби припадає більше на господарства, які й до цього часу мали робочу худобу. Але й в цих останніх зножня одзначити тенденцію до нагромадження її в більш високіх посівних групах» (ст. 49). Що торкається справи з мертвим інвентарем, то автор, зважаючи на характер матеріялу, яким він користується, не дає докладного аналізу цього питання, але висловлює проте припущення, що це питання «не складає винятку з того, що було сказано про розподіл робочої худоби з огляду на те, що мертвий інвентар тісно зв'язаний з живим» (ст. 49). В тісному зв'язку з цими процесами перебудови селянського господарства відповідно до потреб господарської кон'юнктури стоять факти тих змін, які зазначаються в обсягу наймання с.-г. робітників і оренди землі. «Відпуск найманих робітників виявляє тенденцію до зросту не лише в загальній своїй масі, але також і що-до річних і строкових робітників. По даним, які існують, збільшення останніх за один тільки рік висловлюється на Україні в 65-80 відс» (ст. 92). Ці останні дані автор уважає збільшенням. Автор констатує: «виключно тісний зв'язок, який існує між відпуском річних і строкових робітників і продукційною малосилістю тих господарств, що постачають робітників, підкреслює особливу соціальну важливість факта відпуску робітників, а динаміка зросту постачання виказує симптоми розвитку капіталістичних відносин на селі» (ст. 94). Так само стоїть справа що-до оренди землі. «Коли по кількості об'єму і по своїм якостям прикметам сучасна оренда — наймання (задача) характеризується ризиками, що ослаблюють її значіння, то навпаки умови, що утворилися на селі, підносять її активність і вплив на диференціацію селянства. Про таку активність свідчить безперервний зріст багатосіючих господарств, у яких значну частину ріллі складають орендовані землі, а також безпосередні вказівки на розвиток в останні роки оренди і наймання, не зважаючи на те, що наймання неселянських земель не зменшилося» (ст. 156).

В одному місці автор пробує зробити загальні висновки з тих фактів, які він констатує; правда, робить він ці висновки в дуже обережній формі, зважаючи на тези совітського катехизису. Він каже: «треба признати, що поруч з опануванням землі малосилими господарствами і піднесенням загального рівня середняків йде процес зміцнення і скріплення вищесередніх і заможних груп сел а (підкреслення наше. В. С.). В цій суперечності виявляється серйозний процес боротьби за землю між окремими групами селянських господарств. Все питання в тому, який бік переможе. Переможуть заможні — зросте диференціяція; переможуть незаможні — диференціяція ослабне. В цій боротьбі на боці заможних господарств — засоби продукції, певний капітал, звичка і уміння господарювати (підкреслення наше. В. С.); в розпорошеному стані малосилим господарствам встоятися трудно; успіх останніх буде зростати в міру усвідомлення ними необхідности кооперативного і колективного об'єднання» (ст. 46).

Ці висновки офіційного автора треба, розуміється, приймати з великими застереженням. Насамперед, само собою, треба відкинути надію його на піднесення незаможних господарств шляхом колективізація; спроби створення «колгоспів» вже встигли блискуче довести всю свою нереальність

і нежиттєвість. Так само треба скептично поставитися до надії врятувати незможні господарства за допомогою кооперації, яка зовсім не дає якихось спеціальних господарських вигод власне для малосилих господарств в протилежність господарствам більш зможнім. Але лишається проте в цих висловках факт признання загального піднесення селянського господарства, який йде на основі відновлення капіталістичних відносин, на основі піднесення господарської ролі й впливу більш зможних господарств, що починають відогравати керуючу роллю в селянстві. Село рівняється не по незможникові, а по більш кріпких зможних господарствах. З зростом господарського значіння цієї групи селянства, мусить зростати рівнобіжно також і її громадська ролля і значіння. Та група селянства, яка завдячує своє господарське значіння індивідуальній господарці і тим власницьким інстинктам, які творять основний стимул до розвитку її господарства, займає на селі найбільш впливові позиції, як господарські, так і громадські.

В різних формах виявляється збільшення цих впливів зможного, кріпкого селянства в сучасній совітській дійсності. Воно констатується в різних фактах, дрібних і більш загальних, відокремлених і маючих загально розповсюдження, спорадичних і набираючих характер систематичності. В той чи інший спосіб воно знаходить шішки в міцно скутому механізмі совітської державної машини, воно викривлює і перетворює в щось цілком інше заходи і проекти совітської влади, надає їм зовсім одмінний зміст і характер. —

Перегорніть кілька чисел совітської преси з їх систематичними скаргами на перешкоди, які чинить селянство в справі хлібних заготовок, на те викривлення класової лінії, яке воно здійснює в справі кооперації і кредиту, на ті перебої, які воно викликає в діяльності низового совітського апарату; там ви знайдете різномодні ілюстрації до характеристики тих впливів і тої сили, які набирає ця нова все зростаюча селянська сила. Вже більш двох років тому на сторінках «Економической Жизни» на підставі вражіння з Полтавщини один з совітських авторів робив спробу дати загальну характеристику того нового типа селянина, який, стоючи на платформі совітської влади, змагається використати цю владу в інтересах зросту своєї господарства, скріплення своїх власницьких позицій. В останній час в українському письменстві, в романі Підмогильного «Місто», знаходимо спробу змалювати образ тої інтелігенції, яка різко протиставляє себе неукраїнському місту і у якій визнання комуністичних гасел не може заховати всіх ворожих сучасним панам ситуації настроїв і прямувань.

Є неминучим цей зріст впливів зможнішого селянства, бо воно є тою групою, яка репрезентує поступ в сільському господарстві, бо боротьба з ним означає поворот до часу занепаду військового комунізму. Не можуть не розуміти цього провідники комуністичної партії, і бажаючи погодити до їм з життям, як ті пошехонці між трьох сосен, безнадійно блукають між біднотою, куркулем і середняком в своїх заходах на селі. В одному з липневих чисел «Пролетарської Правди» І. Сталін в безнадійно плутаній статті: «Ленін та справа про спілку з середняком» («Пр. Пр.» ч. 153) говорить про тактику своїх партійних товаришів на селі таке. «Де-хто гадає дійти до згоди з середняком відмовившись від боротьби з куркулями, чи послабивши цю боротьбу». «Де-хто гадав дійти до згоди з середняком, відмовившись від організації бідноти та послабивши цю роботу». «Трапляються і такі випадки, коли боротьбу з куркулізмом намагаються обернути на розкуркулювання, а хлібозаготовчу роботу на харчоскладку, забуваючи, що розкуркулювання в наших обставинах є глупство, а харчоскладка означає не спілку, а боротьбу з середняком». Така різнобіжна поведінка членів партії Сталіну, розуміється, не подобається, але для усунення її він не може нічого запропонувати окріч повторення схоластичних, абстрактних, непристосованих до життя ленінських заходів. Очевидно різнобіжність в комуністичній тактиці на селі лишиться, бо усунення й поворот курсу на незможників означали би господарську катастрофу. Так само очевидно, що ця непогодженість і різнобіжність керуючої партії в остаточному рахунку приведе до більшого зросту впливів зможного селянства, пог-

либлення капіталістичних відносин на селі, поширення індивідуалістичних і власницьких настроїв, до оформлення і організації тих сил, які органічно-ворожі і чужі комуністичному режиму.

Не є дивним, що при цих обставинах і умовах серед тих комуністів, які орієнтуються в сучасній ситуації, все далі зростає апатія й зневірря; є цілком зрозумілим, що випадки самогубств серед них вражоче зростають.

В. С.

---

3 міжнароднього життя.

— Червоний день у Празі. — Промислове замирення в Англії. — Дувенська бібліотека. — Китайські справи.

5 та 6 липня в Чехословаччині національні свята: моравських патронів, високошановних і у нас, Кирила та Методія та чеського неканізованого святого Івана Гуса. У святах цих приймають участь всі верстви народу, по всій Чехії читаються лекції, організуються віча, урочисті паради, а у вечері 6 числа на горах та верхах горять вогні в пам'ять того багаття, на якому п'ятьсот літ тому спалено в Констанці великого еретика. І от на ці дні, — а властиво на день Івана Гуса, — місцеві комуністи призначили, з наказу Москви, свій «червоний день». Спочатку вони хотіли це зробити зараз же після селянського «зеленого свята», що про нього повідомлялося свого часу в «Тризубі», щоби, по-перше, знищити вражіння од цього свята, а далі, — виказати свою силу та при нагоді спробувати чи не можна розпочати справедливий «октябрь» у Чехословаччині. Але на це їм не дозволили. Готувалися вони зробити це в цілій країні, готувалися давно; вчили по військовому вправлятися із зброєю своїх прихильників із гімнастичних та інших товариств, дали по комсомолу наказ, — учитися стріляти, бо червоний день буде не звичайним маніфестаційним днем, а днем бою з демократією тією та буржуазією за нову соціалістичну батьківщину. Такі наміри можливі і треба було вважати справедливою небезпекою. Усе говорило за те. На останніх парламентських виборах за комуністів було подано біля мільйону голосів; Москва надіслала агітаторів і великі гроші; самі тутешні комуністи мають політичні, кооперативні, гімнастичні та інші товариства, поширені по цілій Чехословаччині; а до того — у влади зараз чисто буржуазна коаліція, дуже мало популярна в рядах робітництва. Правда, Чехословаччина — наскрізь буржуазна країна; буржуазною психологією пересякнутий і пролетаріят і навіть самі комуністи, а все-таки... Перевороту червоний день і не дав би, — та неприємностей, кривавих сутичок, грабунків та іншої біди могло бути багато, особливо у Празі, бо як раз на цей день оголошений був з'їзд добровольців-пожарних з цілої республіки, — людей майже виключно сільських, високо патріотичних. А з'їхалося їх сюди кілька десятків тисяч і привезли вони, з обов'язку служби, різного роду пожарні сокирки та інші металічні інструменти. Населення непокоїлося, комуністи загрожували й агітували, а влада зробила всі можливі завчасні приготування, бо большевицькі організації, не діставши дозволу на червоний день, проголосили, що вони обійдуться і без дозволу. І сталося так. Прийшло і минуло 6-те липня, всі елементи Гусова свята одбулися, як то було й намічено, пожарні з музикою та з прапорами перейшли урочистим походом по цілому місту; а на вулицях, користуючись чудовим літнім днем, стояли сотки тисяч людей, а комуністів — ні слуху ні духу. Як писали другого дня в газетах, цей день був таки червоним, але тому, що на пожарних блискалях їх червоні шнурки та ознаки на уніформах. Два комуністичних депутати спробували були сказати перед натовпом якусь промову, але їх так закричали, що вони

раптом замовкли; кілька пражських «думпів», як чехи говорять, щось крикнули на адресу пожарних, але їх заарештувала публіка. Цей скандальний провал мусіла визнати й сама комуністична преса, і не тільки преса, а й місцеве політбюро. Провінціали на заклик не приїхали, пражське робітництво не виступило, не з'явилися навіть депутати, крім вищезгаданих двох. Як переказують ознайомлені з комуністичними справами люде, цей крах зробив гнітюче вражіння серед командних верхів комуністичної партії. Перше ж засідання політбюро почалося сваркою, а скінчилося звичайною бійкою. Одні не сьогодні — завтра повизтікають із партії, другі будуть вигнані Москвою, куди вже спрямовано доноси й скарги. Ціла чехословацька комуністична партія, цей авангард большевизма в Європі, гордоці й краса Москви, як кажуть, на передодні повного розпаду. Так скінчився пражський «червоний день», яким Москва хотіла була одзначити початок комуністичної активізації середньої Європи. Ми, українці, маємо цим тільки тішитися, — і то не лише з причини нашої симпатії до чеського народу, а й з багатьох інших причин.

* * *

Свого часу в «Тризубі» було подано відомості про надзвичайно важливу спробу замирення інтересів промисловости та робітництва, зроблену англійськими промисловцями, які запропонували Генеральній Раді «Trade-Unions'ів» скласти паритетну комісію для вивчення й оформлення цього питання. Всемогутня в Англії робітнича організація пристала на пропозицію промислових союзів; було складено відповідну комісію із представників промисловців та робітників, і тепер, як повідомляє англійська преса, комісія випрацювала мотивований доклад з цього приводу і винесла певні постанови, що мають піти на ухвалу промислових і робітничих союзів. Постанови такі: 1) визнаючи Генеральну Раду Trade-Unions'ів самою авторитетною робітничою організацією, промисловці вважають, що всі робітники мають входити до союзів, преставлених Генеральною Радою. 2) Обидві сторони, промисловці та робітництво, стали на тому, що необхідно позабути всі незгоди між ними, до яких спричинилася загальна забастовка. 3) З метою поліпшення взаємовідносин між промисловцями та робітництвом та для реорганізації англійської промисловости сторони утворюють особливу національну Промислову Раду з представників промисловців та представників робітничих союзів на паритетних началах. До обов'язків Промислової Ради має належати упорядкування справ усіх забастовок — з одного боку, та лок-аутів з другого. 4) Промислова Рада має утворити Арбітражний Комітет, метою якого мусить бути вирішення усіх незгод та всякого сперечання між промисловцями та робітництвом. Ні забастовка, ні лок-аут, не можуть бути вчинені, доки Комітет не винесе свого присуду, якому мають підлягати обидві сторони.

Прийняті сторонами й переведені до життя ці постанови мусять дати самі щасливі наслідки для соціального й економічного життя Англії. Історія англійського робітничого руху означалася завжди не стільки поглибленням класових протилежностей, скільки вишукуванням шляхів класової солідарности. З цієї дороги, з часів війни, англійське робітництво почасти було збите, і напрям цілого руху деформовано. Доклад комісії вказує на поворот до традиційного шляху. Явна річ, що такого роду факт не міг перейти по-за увагою Москви і III Інтернаціоналу. Тому-то, використовуючи словутнього англійського комуніста Кука, Москва розпочала вже й боротьбу проти проекта промислово-робітничої комісії та її постанов, перенісши її в саму середину Trade-Unions'ів. Але мабуть таки ця боротьба буде останньою московською поразкою в Англії. Колосальна більшість англійського робітництва поважно й доброзичливо поставилася до праці комісії та до її докладу.

* * *

У 1914 році, на самому початку великої війни, німці, переходячи з боєм через Бельгію, погромили відомий католицький університет в Лувені, розбивши та спаливши гарматним вогнем його вславлену бібліотеку, любовно складену на протязі століть. Після війни повстала думка відтворити історичну бібліотеку. Думка мала успіх. Відгукнулися на неї головним чином американські університети, які пожертвували потрібні для того суми; пристали до них і інші жертводавці, як Гувер, зараз кандидат на посаду президента Сполучених Штатів, Римський папа, іспанський король і т. и. Нову прекрасну будову ставив американський архитектор, згідно з планом, ухваленим популярним в Бельгії кардиналом Мерсіє, тепер уже небіжчиком. На фронтоні будови, згідно з планом, мав стояти великий латинський напис: *Furore teutonico diruta — dono americano restituta*, — себ-то: знищена гнівом германським, американським даром відтворена. Перед самим відкриттям бібліотеки із-за цього напису стався конфлікт між архитектором та ректором університету. Ректор заборонив напис, вважаючи, що настав уже час не для засіву ворожнечі, а для замирення між народами. На боці ректора стали жертводавці, в тому числі і папа, але архитектор не здався. Довелося поставити справу перед суд. Бельгійський суд став на боці ректора, і бібліотека позбавилася цього напису, що нагадував Європі про лихі події війни. Ще один виразний знак, що народи Європи прагнуть до ліпшого майбутнього.

* * *

Війна між південним та північним Китаєм наче б то стихла. Північ втратила свого головного маршала Чап-Тсо-Ліна; на місце його став син, але цей новий генерал не виявив ще себе й невідомо, чи може він так цупко тримати в своїх руках людей та впливи, як це вмів робити його батько, що із звичайного розбійника на протязі літ перетворився у фактичного півпівнічно-китайського суверена. Тим часом північні, покинувши Пекін, одійшли до Манджурії, основної своєї провінції, і чи то залізують рани та збираються з силами, чи просто вирішили припинити зовсім боротьбу з півднем, задовольняючися своєю мало приступною батьківщиною. Південні, нанкінські націоналісти, використовують свою перемогу. Захопивши Пекін, вони вважають себе зараз єдиними панамі в Китаю, і сьогодні справді, ніби то немає у них противників. Це ще не означає, що нанкінський національний уряд остаточно скорив під свою владу різноманітні китайські течії. Союзні йому генерали — християнсько-большевицький Фенґ, та деякі інші союзники вже починають ворухитися, і хто знає, чи не вискочить знепацька яюсь чисто китайська насподіванка, що поставить усе, що зараз єсть, догори ногами. За двадцять літ своєї анархії Китай привич до всього, і як висловився один із знавців цієї країни, в Китаю завжди трапляється як раз те, чого наче б то не слід очікувати. Все ж таки нанкінці немов би приступили до якоїсь реальної праці. Перше за все вони одмовилися залишити надалі столицю в Пекіні, переносять її до Нанкіну, а Пекіну навіть змінили назву, аби про нього, як про столицю позабули. Далі націоналісти повідомили про встановлення своєї влади над цілим Китаєм чужі держави, і в наслідок цього сталося так, що всі колишні китайські послі закордоном стали представляти Нанкін, і на китайських посольствах зараз замість некінського прапору мають нові прапори, встановлені нанкінським Куомінтангом. Для розробки та підготування внутрішніх реформ та оздоровлення фінансового становища держави нанкінська влада скликала спеціальну нараду з представників китайської інтелігенції та китайського капіталізму, і прийняла до відома і виконання резолюції цієї наради, які зводяться всі, по суті річей, до європеїзації китайського життя в усіх його площинах. Аби виявити себе назовні, нанкінський уряд урочисто проголосив себе ворогом комунізму й большевизму. Одночасно з тим міністр закордонних справ за згодою цього уряду склав циркулярну ноту до всіх держав,

в якій вказує на ті принципи, що на них мають бути збудовані взаємовідносини Китаю та чужоземних держав. Досі ці взаємовідносини покоїлися на т. зв. односторонніх договорах, по яким фактично на долю китайців припадали обов'язки, а їх контрагентам — різного роду права. Нота змагається встановити новий порядок на основах рівних прав та рівних обов'язків. Але збудувати його нанкінська влада бажає не шляхом розриву, а дорогою повільної заснованої на порозуміннях згоди в такий спосіб: 1) договори, що їх термін скінчився, не відновлюються, а на їх місце мусять бути складені договори нові на нових основах; на час переміжжя має бути складений особий *modus vivendi*, 2) з приводу договорів, які ще сили не втратили, нанкінська влада має розпочати спеціальні дипломатичні переговори з метою їх ревізії та переробки. 3) чужинці в Китаю мають рівні права з китайцями. Маючи на оці заяви, зроблені свого часу з цього приводу Англією, Америкою, Японією то-що, національний уряд вважає, що китайці легко зможуть мирним шляхом дійти до порозуміння з великими державами, і що Китай нарешті досягне тієї міжнародньої рівноправності, до якої змагаються його патріотичні діячі, а за ними й цілий народ. Ціла справа стоїть так, що коли тільки нанкінський уряд справді утримає владу над цілою державою в своїх руках, міжнародня рівноправність Китаю може стати реальним фактом. А цього роду факт буде епохальним для європейсько-азійських і взагалі для колоніальних відносин.

Observer.

З преси.

Пан голова Українського Парламентарного Клубу д-р Дмитро Левицький, відповідаючи на виступи голови Совнаркому УССР Чубаря проти його відомої промови в польському соймі, в своєму рефераті про політичне положення, виголошенім на засіданні ЦК УНДО дня 29 червня, всю силу своєї аргументації присвячує на те, щоб часом хто неподумав, що він, Дм. Левицький, є прихильником збройного втручання в справи народів, які опинилися під владою совітського Союзу. Навіши низку доказів, він говорить:

«Тому то дивоглядним є неправдиве твердження в промові п. Чубаря про те, немов то я мав у своїй промові заявитися за інтервенцію чужих сил, а головню Польщі, на українській землі, що творять територію Радянської України. В моїй соймовій промові сказав я дослівно так:

«Ми є також найзавзятішими противниками всякої інтервенційної політики, яка мала би штучними засобами приспівити українську незалежність за Дніпром. Інтервенційна політика все родить сумнівні наслідки для обох сторін; опікунів і тих, якими опікуються. Тому ми поборювали кийвський похід у 1920 році, тому передсадували, що нічого доброго з нещасного варшавського договору (з дня 22-го квітня 1920 р.) не може вийти, бо дивоглядом є помагати комусь до відзискання незалежності при рівночасному підірванні тієї незалежності ганебними клявзулями». («Діло» ч. 149 з 6. VII).

Не сперечатимемося тут з п. головою про саме розуміння слова «інтервенція», бо для України, окупованої чужоземною силою, ходить не про інтвенцію у її внутрішні розрахунки і спраги, а тільки про

допомогу чужоземної сили проти такої ж чужоземної сили, яка держить наш край у своїх лабетах. П. голова говорить: «ми є також найзавзятішими противниками всякої інтервенційної політики... Тому ми поборювали київський похід у 1920 р.» «Ми» — тоб-то і п. д-р Дмитро Левицький Тим часом року 1920 д-р Дмитро Левицький був уповноваженим послом Української Народньої Республіки, яка заключила у 1920 році договір з Польщею, у Данії, і досі ми не чули, яким то побитом п. «уповноважений міністр» поборював акцію свого правительства. Принаймні, після 22 квітня на демісію він не подався і лойяльно виконував свої обов'язки далі. Отже це «ми» сьогодні що-до подій 1920 року являється що найменше поетичною вільністю.

По-за тими поетичними вільностями та короткою пам'яттю ми не маємо що закинути сьогоднішньому голові УНДО, а вчорашньому послові УНР. Він проти всякої нтервенції сьогодні — це його право; він де-чого не пам'ятає, що робив вчора — це його справа; йому до вподоби теорія неспротивлення лихові:

«Чинно їх (тоб-то большевиків) поборювати там не треба, зокрема не беремося і не думаємо про те ми. Найкраще і найдоцільніше навіть з педагогічних мотивів, щоби комуністи самі себе знищили власною політикою». (ibid).

це питання смаку. Що в проводиреві партії реальної політики педагог, та ще з альтруїстичними мотивами, переважає політика — це річ його товаришів та виборців, яка нас не обходить. Принаймні теперішні погляди свої він висловлює коректно і веде полеміку з тими, хто інакше думає, в коректній формі, чого взагалі не можна сказати про орган тієї партії, на чолі якої він стоїть. Студить самі.

* * *

«Діло» ч. 125 з 15 липня с. р. в кореспонденції з Парижа п. В.П.: «Місяць липень» переказує сподіванки де-кого з французьких публіцистів, на «швидкий і скорий переворот в Росії і на Україні».

«Цим разом, — пише кореспондент, — сповіданки ці побудовуються з рахунків на неврожай і близький голод на землях радянського союзу».

Згадавши надії бувших й майбутніх володарів Росії, од Кирила до Керенського, п. В. П. граціозно додає:

«а може навіть — за хвостами польської й румунської кавалерії в'їде до Києва і Одеси, зі своїми вірними «правний спадкоємець», українського, мовляв, правного уряду — не «Богом», як Хмельницький, а Пилсудським і Авереском «даший» — Андрій Лівіцький...

«Не проти ночі згадуючи!

«Сподіванки на голод на Україні піднесли в гору серця наших варшавських людей: за кордоном їх діяльність в останніх тижнях дуже оживилася, і вони тепер ще гарячіше ніж звичайно клянуться й божаться, що польській концесії васальної «України» ніщо не стоїть на перешкоді — «ніщо», щоб то передовсім Галичина, яку вони «радо» «посвячують» («sacrifier») за поміч Річипосполитої.

«Ця нещасна наша Галичина — чи здають собі наші читачі у Львові, Станиславові, Перемишлі з цього справу? — це головний атут «українських» варшавяків, явних і замаскованих. Випаде їм з рук цей підставовий атут і аргумент, то наче мільяна банька в нівеч проприскується вся їх зрадлива «концепція».

Ми звичайно далекі від думки полемізувати з п. В.П., що давно вже вславився своєю фанатичною відданністю Москві, проповідю об'єднання з нею та ненавистю до всього, що не є московським.

Тим паче, що, не можемо, звичайно, перевершити — та й не претендуюмо на це, — паризького кореспондента львівської газети що-до сили й соковитости виразів, яким може позаздрити не то київська, але й паризька перекупка. На цей шлях ми не станемо.

Але ці його міркування друзеє як ніяк без всякого застереження «Діло», єдиний, що-дений і т. д. Отже проз це не годиться пройти мовчки.

Отже, ще раз доводиться ствердити, що усякі розмови про якусь федеративну чи васальну українську державу — це неправда. Сама остійна, не від кого незалежна Україна — це наше гасло. Такою самою неправдою являється твердження, що ніби в політиці борців за визволення України з-під совітського ярма, що гуртуються біля прапору УНР, якимсь атутом являється Галичина. Наша позиція що-до Галичини і взагалі і що-до українських земель, які знаходяться під Польщею, зазначена не раз і цілком виразно. Досить нагадати хоч би нашу передовицю з приводу останніх соймових виборів на весні цього року (див. «Тризуб» ч. 8 (114) з 19 лютого 1928 року). На цій позиції невтручання ми й стоїмо. Виявляючи коректність до стремління і роботи наших земляків в інших державах, ми такої ж коректности вимагаємо од них. Наш атут не в Галичині, а у Великій Україні.

Лінія поведінки керуючого галицького органу що-до УНР та її політики не раз вже вражала своєю непослідоєністю. Отже годиться і тепер звернутися до редакції «Діла» із запитанням. Що це перед нами: звичайний редакційний ляпсус, що пояснюється літнім часом та спекою, чи це справжній погляд редакції «Діла», яка цілком погоджується із думками і способом їх висловлення свого паризького кореспондента? Слово за «Ділом».

Од редакції.

Випускаємо це число подійчим. З огляду на літні гакції наступне число «Тризуба» вийде 5-го серпня с. р.

Хроніка.

3 Великої України.

† 8 липня помер академик Т. Г. Яновський у Києві («Прол. Пр.» ч. 158 з 10 липня с. р.).

***

— Зв'язок Всеукраїнської Академії Наук із закордоном. До Києва повернувся з закордонної командировки новий президент УАН — Д. К. Заболотний. Він побував в Данії, Швеції, Німеччині і Польщі, де налагодив зв'язки з науковими організаціями («Известия» ч. 152 з 3 липня с. р.).

— В Українській Академії Наук. 5 липня відбулося перше засідання Ради Академії після нових виборів. Засідання відкрив президент Академії — Д. К. Заболотний, після чого зробив доповідь про результати своєї закордонної подорожі й працю копенгазького серологічного з'їзду, в якому академик Заболотний приймав участь. Віцепрезидент Академії — Воблий зробив потім доповідь про п'ятилітній план наукової роботи Академії. Зібрання також прийняло кошторис Академії на слідуючий рік в сумі 1.200.000 карб. («Известия» ч. 155 з 6 липня с. р.).

— Світські високі школи. Проф. харківського технологічного інституту — Хрущев висловився, що підготовка вступаючих в інститут недостатня, що відбивається на успішності навчання. На думку проф. Хрущева, слід би було продовжити курс робітників до 4 літ. («Известия» ч. 154 з 5 липня с. р.).

— Археологічна знахідка. В Слободі Захарівці Б. Колодязного району на Харківщині знайдено старовинні пам'ятки неолітичної доби. Вже розкопано 5 катакомб, де знайшли кістяки, зброю, посуд то-що («Комуніст» ч. 150 з 30 червня с. р.).

— Науково-дослідча праця УАН серед нац. меншостей. Згідно з постановою ВУЦВК поширити науково-дослідчу працю серед нац. меншостей на Україні — УАН частково таку працю уже провадить. («Пр. Пр.» ч. 156 з 7 липня с. р.).

— З'їзд українських фізиків. Перший з'їзд укр. фізиків розпочався у Харькові 9 липня. Почесним головою з'їзду обрано академіка Лазарева («Известия» ч. 158 з 10 липня с. р.).

— Всеукраїнський з'їзд місцевої промисловости виявив, що директиви про зменшення собівартости продукції залишилися на папері, продукційність праці не підвищується, адміністраційно-господарчі видатки по підприємствах дуже високі та що будівництво, в тих мінімальних розмірах, в яких воно переводиться, не має жадного плану й керування («Комуніст», ч. 153 з 4 липня с. р.).

— Проекти хемизації української промисловости. Делегація в складі видатніших учених — хемиків, академиків, професорів та інженерів відвідала голову Ради Нар. Комісарів УССР Чубаря і подала йому докладну записку про значіння хемії в господарчому і культурному розвитку України. Делегація

відкрила перед Чубарем низку конкретних проблем промислового і науково-дослідного характеру, які витікають з природних умов України. Це проблеми: хемічного використання вугілля, організація електро-хемічної продукції в районі Дніпрельстану, проблема використання мінеральних сирівців, проблема використання сирівців й випадків сільського господарства.

Докладна записка передбачає також розвиток хемічної освіти дорогою організації нових інститутів, спеціальних лекцій, поширення видавничої роботи в галузі хемії і т. д.

Записка підписана 28 видатнішими ученими («Известия» ч. 156 з 7 липня с. р.).

— **Перевірка української мови.** Народній Комісаріят Освіти УС С Р дав інструкції, як треба перевіряти знання української мови серед совітських службовців. Перевіряється мусять й ті, що одержали першу категорію в 1924-25-26-27 роках, а нині виявляють рецидив української неписьменности. Коли знання української мови виявляється гіршими ніж були при ранішій перевірці,—буде даватися 2-3 місяці на повторне вивчення мови на курсах.

Народній Коміс. Освіти УС С Р заходився коло українзації вищих педагогічних шкіл. Адміністрації цих шкіл заборонено запрошувати викладачів, що не володіють українською мовою. Нар. Коміс. Освіти також нагнав страху на теперішніх викладачів, бо наказав скласти список тих викладачів, що підлягають звільненню за невиконання розпоряджень про перехід на викладання українською мовою. Термін цієї ще однієї перевірки—до вересня ц.р. («Комуніст» ч. 154 з 5 липня с. р.).

— **Окружна комісія Харківщини по українзації совітського апарату** приступила до перевірки центральних установ. Обслід центральних установ виявив, що є співробітники, які зовсім не володіють українською

мовою. Є багато й таких, що жадного разу ще не склали іспиту, не дивлячися на всі ті совітські накази, які існують що-до цього («Комуніст», ч. 153 з 4 липня с. р.).

— **Святкування 5-тиріччя конституції С С С Р.** 6 липня в Харькові відбувся поширений пленум міської ради з участю представників від різних совітських установ. Постановлено було вирядити делегацію 600 чол. від харьківських робітників до Москви для участі в урочистому пленумі московської міської ради, присвяченому 5-тиріччю конституції С С С Р. Відправляючи делегацію брататися з «московським пролетаріатом», пленум міської ради в Харькові прийняв резолюцію, в якій, між іншим, говорить ся: «Світовий імперіалізм сподівається перетворити радянську Україну на плацдарм для наступу на Радянський Союз. Купки петлюровців і буржуазних національно-шовіністичних зграй, за англійські гроші, утворюють оперетковий уряд і сподіваються проголосити революцію на Радянській Україні». («Пр. Пр.» ч. 157 з 8 липня с. р.).

— **Білоруську людиність на Україні** досліджували члени етнографічної комісії П. Попов, О. Курило та К. Квітка. П. Попов протягом 7 років працював на межах Путівльщини, вивчаючи прикордонну людиність, її фольклор і діалектологію, щоб встановити географічні межі. О. Курило та К. Квітка два роки працювали на межах Чернігівщини і збирали там матеріяли фольклорні та діалектологічні. Крім того, К. Квітка працював тут в галузі музичної етнографії, фіксуючи за допомогою фонографа пісенний репертуар білоруської людиности. Наслідки всіх цих праць видруковано в академічних виданнях. («Пр. Пр.» ч. 156 з 7 липня с. р.).

— **Чеські колонії на Україні** досліджував проф. М. Рахлін. Працю серед болгарської людиности в С.

Цветко. З того фольклорного матеріалу, що його зібрав Цветко, видруковано пісні болгарських хайдуків і дослідження над болгарським весіллям. Молдавани досліджували О. Курило та К. Квітка. Волохів, що живуть у Дніпропетровській окрузі, досліджував Білий. («Пр. Пр.» ч. 156 з 7 липня с. р.).

— Національні райони й совіти на Україні. На Україні є тепер 388 московських сільських рад, 251 німецька, 143 польських, 77 жидівських 57 молдавських, 42 болгарських, 30 грецьких, 13 чеських. Крім того є три сільських ради албанських, 2 — білоруських і 1 шведська. Загалом на Україні 1.007 сільських рад національних меншостей. Селищних рад крім того є 42 московських і 54 жидівських. Національних районів на Україні тепер нараховується — 9 московських, 4 болгарських, 2 грецьких, 1 польський, 1 жидівський. Існує також на Україні 36 жидівських камер народного суду, 30 московських, 12 німецьких, 6 польських та 4 болгарських. («Комуніст» ч. 151 з 1 липня с. р.).

— Виставка в музеї жидівської культури в Одесі. Музей жидівської культури ім. Менделя Мойхер Сфаріма в Одесі влаштував виставку колекцій старовинних річей жидівського побуту, культури, релігій й літератури. В окремій кімнаті зібрані колекції прокламацій, афіш, фотографічних знімків «жидівської самооборони та погромів» («Комуніст» ч. 149 з 29 червня с. р.).

— Жидівська колонізація на Україні. На Україні більшовиками організовано 240 жидівських колоній з 18.500 людей населення. З державних земельних фондів жидівським колоністам передано 30.000 десятин землі («Комуніст» ч. 151 з 1 липня с. р.).

— Знову будуть відбирати землю від укр.

селян й передавати «на ц меншостям». На все-Укр. нараді окружних земельних відділів виступив голова українських совітських господарських об'єднань Грушевський, з доповіддю, в якій зазначив: «Для дальшого будівництва нових радгоспів на Україні треба використати колонізаційні фонди вільних земель. За приблизними підрахунками таких земель можна виявити на Україні до 150.000 гектарів. Нині вже провадиться робота що-до виділення окремих земельних ділянок, на яких будуватимуть нові радгоспи». В той час, як українські селяне за браком землі мусять від'їздити аж до Сибіру, більшовики знайшли на Україні аж 150.000 гектарів вільної землі, щоб віддати її тим, що з землею ніколи нічого спільного не мали й не будуть нею займатися.

У зв'язку з тим, що на Україні є так багато до роздавання вільної землі, ЦК національних меншостей визнає за потрібне виявити міру потреби на землю всіх націй. меншостей і забезпечить їхні інтереси в п'ятирічному переселенському плані Народ. Коміср. Землеробства. Ц. К. націон. меншостей визнає також за потрібне забезпечити здійснення заходів для притягнення циган до осліпої хліборобської праці. («Комуніст» ч. 152 з 3 липня с. р.).

— ЦК нац. меншостей при ВУЦВК у зв'язку з організацією в Біро-Біджанському краї на Далекому Сході першого жидівського совіту надіслав до Хабаровської таку телеграму «Центральна Комісія нац. меншостей при ВУЦВК шле палке вітання першій єврейській раді в Бір-Біджані. Питання про можливо швидче і краще залюднення Біро-Біджану має для єврейського населення України колосальну вагу. З величезним інтересом стежимо за вашою роботою. Ми готові з усіх сил і коштами сприяти вашому успіхові». («Комуніст», ч. 157 з 8 липня с. р.)

— Можливість відкриття нових покладів магнітної руди

на Україні. В районі Дніпрельстану відкрито магнітну анамалію, на просторі майже чотирьох кілометрів, що дає підставу припускати знаходження в тому місці великого покладу магнітної руди. Треба відмітити надзвичайно гарне розположення цього покладу — в 7 кілометрах від залізниці на Севастопіль, недалеко від Донецького басейну й на решті коло самого майбутнього джерела електричної енергії — Дніпрельстану. В разі коли магнітну руду в тому місці буде дійсно відкрито, — там можна буде заснувати новий металургічний центр на Україні. («Известия» ч. 151 з 1 липня с. р.).

— Нержавіюче залізо. На Константиновському металургічному заводі пущено нову, єдину на ціле ССРСР, піч «Полізіус». Металічний сплав, що виходить з печі «Полізіус» має в собі 65 відсотків заліза і коло 2 відсотків міді. Цей сплав дає нержавіюче залізо, яке вживають в кораблебудівництві. («Известия» ч. 154 з 5 липня с. р.).

— Розвиток радіона України. На Україні є 12 передатних радіостанцій. Більшість з цих станцій, однак перебуває або на консервації, або в умовах фінансової кризи. Зовсім незначна радіофікація села. Із загальної кількості радіоустанов на Україні, на село припадає всього лише 10 відсотків. («Комуніст» ч. 149 з 29 червня с. р.).

— Дніпрельстан. Головний інженер Дніпрельстану заявив, що Дніпрельстан дасть максимум передбаченої енергії, але виправдає себе тільки за умови своєчасного сполучення із споживачами енергії. Як-що цих споживачів у свій час (1931 рік) не буде і заводи запроєктовані до збудування навколо Дніпрельстану до цього часу не будуть збудовані, — Дніпрельстан замість прибутків у перші роки дасть збитків що найменше 12-13 міль. карб. річно. Щось підозріле, що про це уже говорять. («Комуніст» ч. 153 з 4 липня с. р.).

— Будівництво по совітському. Обслідування будівництва керченського державного металургічного заводу викрило величезні недоліки. Будівництво почалося з розпорядження тресту «Південьсталь» ще до складення проекту й кошторису. Закінченого проекту не існує ще й зараз, не дивлячися на те, що роботи йдуть повним ходом. Складений на весні 1926 р. кошторис вартість робіт определявав приблизно в 20.000 000 карб. На 12 червня того ж року ця сума уже була приблизно до 43.000.000 карб. До цього ж часу затрачено уже 66.000.000 карб., фінансування й постачання наслідком нерéalности проектів й кошторисів протікали безпланово. Оборудування совітського виробу усе спізнялося на 3-4 місяці. З другого боку ряд замовлень виконано на такі речі, які не будуть потрібні раніше як через 1-2 роки («Известия» ч. 155 з 6 липня с. р.).

— Совітська охорона праці в «Південсталі». З доповіді представника тресту на виробничій конференції робітників української металургії виявляється надзвичайно тяжкий стан охорони праці й техніки безпеки в металургійній промисловості. В 1925-26 році на 100 чол. по підприємствах «Південсталі» припало 17, 1 нещасливих випадків, в 1926-27 р. — 18, 5 і в першій половині цього року — 17,5 нещ. вып. Кількість тяжких нещасливих випадків останніми часами збільшилася, кількість смертних випадків в кожному разі не зменшилася. («Комуніст», ч. 154 з 5 липня с. р.).

— З'їзд совітських торговельних службовців України відбувся у Харькові. Після промови Чубаря, прийнята умотивована резолюція про необхідність українізувати увесь торговельний й кооперативний апарат на Україні. («Комуніст» ч. 156 з 7 липня с. р.).

— Торговлю лісом на Україні большевики також не можуть налагодити, як то їм не удається в інших ділянках

господарчого життя. На всеукраїнській нараді в справах лісоторговлі голова ради лісних трестів ССРСР зазначив, що досі немає хоч більш менш правдивих відомостей про лісовий ринок, не вивчено вимоги його, з чого слідує утруднення в задоволенні ринку сортаовими лісовими матеріалами. («Комуніст» ч. 154 з 5 липня с. р.).

— Не видають робітникам усіх зароблених грошей. Спеціальна комісія окружної професіональної ради в Артемівському виявила, що на низці підприємств неправильно розраховуються з робітниками. Не було заплачено подвійно за дні Паски й Тройці, але особливо надуживали з відпусниками: були випадки коли їм видавали тільки 75 карб., замість 100 карб. («Комуніст» ч. 155 з 6 липня с. р.).

— Підпора винахідництва в У С С Р. У жовтні 1927 у Харькові закладено акційну спілку для випробування й реалізації винаходів. («Ізвестія» ч. 157 з 8 липня с. р.).

— Перед жнивими на Україні відчувається великий брак потрібних сільсько-господарських машин («Ізвестія» ч. 157 з 8 липня с. р.).

— Жнива почалися на Одещині. Косять ранній ячмінь («Ізвестія» ч. 158 з 10 липня с. р.).

— Господарювання по совітськи. Папіровий трест надіслав до папірової фабрики в Шенегівці запас сірчаної кислоти аж на 2,5 роки, тоді як на інших фабриках відчувається її брак. («Комуніст» ч. 153 з 4 липня с. р.).

***

— Брак у запасових частин до с.-г. машин. На Україні навіть для «колгоспів» бракує запасових частин до машин («Комуніст» ч. 157 з 8 липня с. р.).

— Ще одна московська інституція стає

«В с е с о ю з н о ю». Московсько-східня торговельна палата переформована у «Всесоюзню». Метою цієї палати є сприяти зближенню совітського союзу з Близьким, Середнім і Дальшим сходом на ґрунті торговельно-промислових інтересів.

На Україні також існує українсько-східня торговельна палата. Але «республіканські східні торговельні палати будуть продовжувати свою діяльність під «руководством» Всесоюзної палати». «Усі зносини республіканських східних торговельних палат за кордоном мусять бути погоджені з Всесоюзною палатою» — говориться у відповідному совітському повідомленню. Цікаво відмітити, що ця Всесоюзна палата разом з тим і надалі буде виконувати функції східньої торговельної палати для Московщини. («Ізвестія» ч. 150 з 30 червня с. р.).

— Пільговий тариф для екскурсантів на Дніпрельстан. На українських залізницях встановлено тимчасовий пільговий тариф для екскурсій на Дніпрельстан з Харькова. («Ізвестія» ч. 155 з 6 липня с. р.).

— Заробітню плату робітникам не виплачують своєчасно. Випадки несвочасної виплати робітникам зароблених грошей стали останніми часами траплятися дуже часто. У звязку з цим Народній Комісаріят Праці У С С Р випрацював проєкт нараховання робітникам 0,25 відс. за кожний прострочений день з невивплаченої суми, але цього проєкта було відкинуто, щоб не створити легальних умов для затримання платні. («Комуніст» ч. 152. з 3 липня с. р.).

— Безпритульних дітей у Харькові знову більшає. Вони жебрають або грають по кутках у «орлянку». Наплив їх примічується головню з Москви. Дитячі будинки переповнені, в яких в Харькові й окрузі утримується понад 6.000 дітей. В Окружному виконавчому комі-

теті відбулася у зв'язку з припливом безпритульних дітей спеціальною нарада. Постановлено пристосувати будівлі Височинського монастиря під Змієвим під напів закритий інтернат і організувати на найближчих до Харькова станціях підбирання безпритульних. («Комуніст», ч. 157 з 8 липня с. р.).

— Як використовують суми, які зібрані на Україні під час «самооподаткування». Як відомо, гроші мусли піти на будівництво для потреб сільських громад, як, напр., на школи, лічниці і т.п. Але до цього часу в багатьох селах до жадного будівництва ще не приступлено. Зібрані гроші часто видаються не по призначенню. Є випадки недостачи грошей. А в Мелітопольській окрузі, напр., з обслідуваних районів у 4-х цілком не має жадних відомостей про суми, які зібрані «самооподаткуванням». («Известия» ч. 158 з 10 липня с. р.).

— Зловживання. Видавництво «Радянський Селянин», проіснувавши 3 роки перевело майже увесь свій основний капітал — 250.000 карб. Видавництво працювало без контролю. Адміністративні видатки винесли у минулому році 130.000 при продукції на 174.000 карб. Видавництво гащувало майже виключно на макулятуру. Для селян були випущені книжки по 30 і більше друкованих аркушів, вартістю по 3-4 карб. «Помилково» було видано 5.000 прим. старого земельного кодексу, що коштувало 7.000 карб. Далі було відкрито спекулятивні операції. Існування видавництва визнано за недоцільне. («Комуніст», ч. 156 з 7 липня с. р.).

— Світські хлібопекарні. В Харькові в хлібі знаходять часто різні предмети такі, як цвяхи, недокурки, шкло, сміття. Один робітник найшов в хлібі навіть гайку. Крім того хліб не випекають як слід й продається він напів сирий. З санітарного боку хлібопекарні знаходяться в неприпустимому стані.

(«Комуніст» ч. 150 з 30 червня с. р.).

— Як розглядаються червоноармійські скарги. Робітниче селянська інспекція при обслідуванні в Луганську, як розглядаються червоноармійські скарги виявила, що навіть у прокуратурі скарги лежать без розгляду по кількі місяців. В уряді соціального забезпечення було знайдено за шафою 50 скарг, що їх не розглядали в 1927 року. («Комуніст», ч. 157. з 8 липня с. р.).

— Про порядки в совітській міліції в Дніпропетровському «Звезда» пише: «Взагалі в міліції п'яцтво й розгули стали звичайним явищем. Між іншим, своєю п'ятикою цілому містоті був знаний помначокрміліції і розшуку Горнштейн. Де-які робітники міліції об'їзжали крамниці приватних торговців і робили великі закупки але... грошей не платили. Торговці боячися переслідувань міліції, мовчали. («Пр. Пр.» ч. 157 з 8 липня с. р.).

— Типовий розклад однієї з районних «верхівки». Білоцерківська робітничо-селянська інспекція обслідувала фастівський район, причому виявила у філії Державного страхування систему хабарництва, у лісовництві негосподарність і зв'язок з «приватниками» й бюрократичне ставлення до селян. Голова фастівського робітничо-селянського кооперативу систематично п'ячив у компанії злочинних й навіть «контр-революційних» елементів, при чому в наслідок вакханалії та п'яних оргій було рострчено багато кооперативного майна. («Комуніст», ч. 154 з 5 липня с. р.).

— Світські анкети. Харьківська «Плодовинспілка» надіслала Херсонській «Дніпровинспілку» цифрову анкету розміром 15 метрів. Щоб заповнити анкету треба поставити 36.000 цифр. Є такі, напр., запитання: скільки лекцій має бути прочитано з виноградарства 1933 року, скільки на

цих лекціях буде слухачів і т. и.

Щоб заповнити цю анкету треба, щоб «Дніпровинспілка» два тижні нічого більше не робила, лише заповнювала анкету. («Комуніст» ч. 153 з 4 липня с. р.).

— Селянська помста. В с. Благовиці, Китайгородського району забито «селькора»—селянського кореспондента газети «Червоний кордон» — Рогинського («Комуніст» ч. 149 з 29 червня с. р.).

Газетні звістки.

— Український історичний словник. Комісія історичного словника при УАН виголовила до друку перший том українського історичного словника (від А до Є включно) на 40 аркушів за ред. проф. Тимченка. Над цим словником комісія працює від 1921 р. і він має подати історичне походження й стародавнє значіння всіх слів української мови. Як матеріал до цього словника, комісія використала українські історично-літературні пам'ятки до XVIII в. Довелося перестудіювати й розробити багаті рукописні матеріали архиву духовної академії, архиви Лаври, Видубецького й Михайлівського монастирів а також архиви полтавських і чернігівських музеїв. Під час цієї роботи комісія знайшла багато цікавих, невідомих досі рукописів, як от напр. «Протоколи Полтавського Суду» (XVII в.), «Суд і розправа» (XVIII в.), «Статут України» то-що. («Новий Час» ч. 82).

— Делегація українців Узбекистану в Харькові. 30 червня с. р. до Харькова прибула делегація від укр. громадських організацій Узбекистану та ташкентської школи ім. Шевченка. Делегація звернулася за проханням до різних інституцій України в справі допомоги в культурно-освітній роботі серед українців в Узбекистані. Положення тамтешніх українців ду-

же тяжке. Сильно відчувається брак книжок, преси й підручників.

Делегати одвідали багато інституцій та подорожували, оглядаючи Україну. Вони не ховали свого розчарування, що в 10-ті роковини «жовтневої революції» на Великій Україні все ще кишить московським духом. Особливо прикре вражіння зробив на делегатів замосковлений до краю Харьків. («Новий Час» ч. 82).

— Вибух бомби в ГПУ у Москві. 6 липня о 9 год. 15 хв. увечері два російських емігранти, що приїхали тиждень перед тим з Парижу через Болгарію, — кинули самодільну бомбу вь бюро перепусток ГПУ в Москві. Забито одного чекіста, а другого тяжко поранено. Одного з тих, що кидали бомбу, врангелівського старшину, було забито під час переслідування, другого зловлено уже далеко за Москвою. («Пр. Пр.» ч. 158 з 10 липня с. р.).

— Легенди «Извєстий». «Сььогодні» ч. 185 подає за «Berliner Tageblatt», що в Москві «Извєстия» пророчать дуже важливі події на осінній сесії Ліги Націй. Останні повідомлення ніби підтверджують правильніс висловлених раніше сов. пресою (?) предположень про поїздку а тійського віце-міністра закордо их справ Ліндсея до Варшави, власне те, що Лідсею було поручено втягти Польшу в антисовітський фронт запропонувавши їй за це певні компенсації. Далі «Извєстия» одмічають «англо-польські ма хинації на Україні».

— Жиди па цукроварнях. «Еврейское телеграфное агентство» повідомляє, що центральна комісія в справах національних меншостей на сов. Україні розіслала по всіх «виконкомах» округів, де єть цукроварні, обіжників, що вказує, на необхідність притягти жидівську молодь до роботи в цукровій промисловості. На підставі цього обіжника 300 безробітних жидівських молодиків отримують найближчими днями працю на цукроварнях («За Свободу» ч. 152 з 6 липня с. р.).

— Кінець Дніпрельстану. В Москві відбулася ціла низка нарад, яка безперечно встановила, що Дніпрельстан ні на що не здатен і його будування тягне за собою величезні збитки. Загальне становище совітської влади таке, що опублікувати цього вона не наважилася. По довгих змаганнях пропозицію — взятися до ліквідації Дніпрельстану — було одхилено. Зараз заходжують ся коло того, щоб вигадати, яким способом можна використати хоч частково спорудження, що вже коштує багато мільйонів («Возрожде- ніє». ч. 1140 з 16 липня с. р.).

На українських землях.

На Волині, Холмщині, Поліссі та Підляшші.

— З церковного життя на Волині. 1 липня с. р. у Варшаві у митрополита Діонісія відбулася нарада, наслідком якої мають наступити деякі зміни в українським церковнім життю на Волині. «Новий Час» ч. 83 подає, що в скорому часі будуть утворені три православні єпископства під Польщею. Місцем осідку цих єпископств будуть такі міста: Володимир-Волинський, Луцьк та Берестє. Єпископом у Володимирі стане протоієрей Павелко, у Луцьку — архимандрит Дамаскин, намісник Почаївської Лаври, у Берестю — архимандрит Полікарп Сікорський, ігумен монастиря у Жировицях. Ходять чутки, ніби архимандрит Дамаскин відмовився прийняти гідність єпископа.

На цій нараді було також вирішено, що у митрополітальну раду мають увійти представники укр. населення, в тому числі др Річинський, голова церковного укр. комітету в Польщі.

Пороблено деякі заходи і що-до українізації служб Божих по містах Волині, але ці заходи ще не вповні відповідають життєвим вимогам укр. населення Волині.

— Вселюдний православний собор в Польщі має відбутися в осени цього року. Собор цей скликається синодом православної церкви в Польщі («Новий Час». ч. 83). —

— З'їзд кооперації на Холмщині. З ініціативи правління Т-ва «Рідна Хата» 24 червня в Холмі відбувся з'їзд представників і прихильників кооперації Холмщини та Підляшшя. Обрано було комітет по організації кооперативів, що має завданням ширити кооперативну ідею та координувати кооперативний рух на Холмщині та Підляшші. До комітету увійшли: п. п. В. Гейса, В. Зінкевич, І. Карпюк, М. Ковалюк, і С. Маківка («Укр. Нива» ч. 61-62).

— Новий воєвода Волинський. «Dziennik Lwowski» доносить, що на місце п. Меха, воєводи Волинського, що уступає, має бути призначений п. Юзефський, теперішній шеф канцелярії Ради міністрів. («Новий Час» ч. 79).

— Український кооперативний банк у Володимирі. 8 липня відбувся у Володимирі Волинському організаційні збори представників укр. громадянства в справі заснування «Укр. Кооперативного банку». На зборах було 50 осіб. Було зачитано і увалено статут банку. Назва його буде така: «Український кооперативний банк — кооператив з обмеженою поручкою у Володимирі». Висоту уділу встановлено організаційними зборами в 25 злотих і вписових 5 злотих. До правління обрано: п.-о. Микола Шероцький, інж. Володимир Красвський і п. Хризанф Озерів; заступники п. п. Даценко і Микола Вітовський («Укр. Нива» ч. 64).

В Галичині.

— Національний музей у Львові мав у місяці червні 60 чисел (127 предметів)

приросту до загального числа 26.637. Музей придбав низку інтересних ікон з початку XVII віку із Сколопо та різбляний сволок з 1781 року. («Діло» ч. 150).

— Музей Наук. Т-ва ім. Шевченка так само за місяць червень збогатився на 164 предмети. («Діло» ч. 150).

— Свято читалень. 8 липня с. р. відбулося у Львові свято читалень Львівської повітової філії. Програма був такий: рано відбулася служба Божа, а по обіді — виступи читальняних хорів та оркестрів. У цих виступах взяли участь 16 хорів і 7 оркестр. Після концертного відділу відбулася забава з танцями. («Новий Час» ч. 80).

— Краєвий з'їзд українців середніх шкіл і учительських семінарій, організований Головним відділом Т-ва «Учительська Громада», відбувся 1 липня с. р. в салі бібліотеки «Просвіти» у Львові. Головою з'їзду був п. радник І. Кокорудза. Метою з'їзду було порозуміння учителів укр. мови що-до методий підбору матеріалу навчання. Як подає газета «Новий Час» (ч. 82) з'їзд не дав позитивних наслідків, не виробивши плану на майбутнє. Газета вважає, що підготовка роботи до з'їзду не була пророблена. У з'їзді взяло участь до 50 делегатів з Волині і Галичини.

— 40-літні роковини з дня заснування т-ва «Український Народний Дім» в Коломиї були відсвятковані дуже урочисто 7 черв. с. р. Рано було відправлено службу Божу, а увечері відбувся святочний концерт («Діло» ч. 150).

— Загальні Збори Українського Кооперативного Банку в Тернополі відбулися 26 червня при участі 286 членів. Це були перші збори на основі нового статуту. Банк в Тернополі займає третє місце між укр. кредитивними кооперативами в Галичині

має понад 600 членів з уділами понад 9.000 зл., з резервовим капіталом — до 150.000 зл., з річним оборотом у 1927 році понад пів мільйона зл. («Діло» ч. 150).

— 2-ий з'їзд українських філателістів відбувся 30 червня с. р. у Львові в помешканні Наукового Т-ва імені Шевченка. Обрано новий комітет, який має головним завданням перевести справи формальні, що звязані з існуванням т-ва, та справу поширення діяльності його серед українців («Діло» ч. 150).

На Закарпатті.

— Новий президент Закарпатської України. «Новий Час» ч. 80 подає за чеськими часописами, що краєвим президентом для Закарпатської України призначено дотеперішнього віце-губернатора чеха д-ра Антона Розсипаля.

У Франції.

— Україна на роздоріжжі. 7-го Липня б. р. ген. Капустянський відчитав в Українській Громаді доклад на тему: «Україна на роздоріжжі». Короткий зміст докладу такий:

Україна, з бігом обставин, мусіла стати поважним чинником, без активної участі якої, не можна ні вирішити, ні розв'язати Східне питання. Українське питання починає студіюватися в європейській пресі, його беруть під розвагу урядові та політичні кола різних держав.

Тема докладу ген. Капустянського — необхідність рішучої боротьби з Москвою.

Україна перша дала збройну відсіч Москві. Український народ та його армія завзято боролися за кращу долю свого краю, але ж часто-густо, будучи переможцями мілітарно, ми були переможені політично, й Україна мусіла схилити свою буйну голову під ярмо Москви. Україна мусить виро-

ти свою долю і це так буде. Докладчик уважно зупиняється на різних етапах, якими Україна йшла до своєї незалежності й зазначає: 1) про необхідність раз на завжди розв'язати байку про австро-німецьку інтригу та 2) про жменьку української інтелігенції та цілковиту байдужість до неї українських мас.

В 17 році з початком революції український народ бере активну участь в боротьбі за своє визволення. Центральна Рада без сумніву була справжнім парламентом; її складали представники нашої свідомої інтелігенції, представники політичних партій (с-д, с-р й с-ф), кооперації, різних громадських об'єднань і т. и. Особливу роль відіграли Військові З'їзди, які виявили волю мільйонів українських вояків. Отже Центральна Рада була справжнім парламентом та піднірала вся свідомо її українська інтелігенція.

Генеральний Секретаріат був її виконавчим органом. Центральна Рада намагалася йти в ногу зі всіма народами бувшої Росії, але коли побачила неможливість та хибність такого шляху, рішуче стала на шлях незалежності.

Далі докладчик переходить до сучасного моменту, а саме аналізу істоти совітської влади. Що дала совітська влада народам ССРСР. Дуже багато, але на жаль, негативного. Докладчик розглядає стан робітників, селян, інтелігенції, науки, свободи друку, моралі та інших. Зовнішня політика крім поразок, не дала нічого. Отже немає жадних підстав до існування совітської влади. Режим, встановлений совітською владою для пофедерованих народів України, Кавказу, козаків Дону та ин., свідчить тільки про те, що ці народи прагнуть до повної незалежності від Москви. Тому докладчик зовсім не розуміє ставки емігрантських російських кол на фікцію єдиної Росії, хоч би й комуністичної. Ці російські кола більше жахаються незалежності України, ніж тяжкого стану народів ССРСР, тим числі й росіян. Зокрема ген. Капустянський зупиняється на

поважному стані України, Кавказських народів, Дону й Кубані під пануванням Москви, їх прагнення до визволення, а тому вважає кочче потрібним допомогти цим народам звільнитися з під влади Москви.

В оцінці шляхів боротьби, ген. Капустянський вважає, що скинути большевицьку владу з середини дуже важко (по причині єдиної влади, ГПУ, провокації, що увішла до всіх пор народнього життя, і нарешті, величезні простори поміж народами, що не дає їм змоги спільно виступити).

Накреслити в сучасний момент форму взаємовідношень між народами бувшої Росії, що повстануть до самостійного життя, тяжко, навіть, не корисно, бо суверенна воля цих вільних народів знайде шлях до порозуміння, відповідно ситуації, як в той час складеться.

Докладчик закликає всіх до спільної боротьби проти Москви.

Г а й д а м а к а.

З життя товариства б. вояків армії.

У. Н. Р. У ФРАНЦІЇ.

— Пожертви на Фонд Інвалідів: гроші, зібрані членом Т-ва п. Гришином серед членів Омекурської Громади — 236 фр. 75 ст. (список буде оглошений в наступному числі).

П. п. Половик — 10 фр., Пашин і Кузь по 5 фр. Від п. Ванархи — прибуток за продані національні значки 10 фр. Через п. Скоблика — 62 фр. На хворих від: п. п. Бакуменка — 10 фр., Пилипчук — 20 фр.

— Управа Т-ва одержала повідомлення від свого члена п. Б., який по рекомендаційному листу Управи Т-ва був прийнятий на працю в автомобільній фабриці Деляж.

— Управою Т-ва надіслана допомога по 100 фр. кожному тяжко хорим, воякам (сухоти), що перебувають від довшого часу в шпи-

талях, а саме п. п. Малігонові, Сомкові та Цибинозі.

Надіслано 100 фр. членові Військового Т-ва п. Гришинові на витрати поведенню судового процесу. Він притягається до суду за те, що тяжко поранив росіянина, який в його присутності дозволив собі образити ім'я українського народу.

***

Українська артільна ферма в Тулузі. Багато українців мріє про працю на землі, але ж до цього часу нашим землякам у Франції вдавалося лише працювати на землі звичайними робітниками. Ця праця важка та матеріально мало забезпечує робітника. Для багатьох українців праця на заводах вже обридла та всі їх думки звернені на те, як би придбати в оренду ферму. Кільки тижнів тому назад через Париж проїхала партія українців аж у Бразилію, де вони хочуть господарювати на землі, в той час, як на півдні Франції мають сотки ферм, які чекають на орендаря. Росіяне, а особливо донські козаки, вже віддавна винайняли багато ферм та господарюють на них з половини.

Перші спроби вдалися і зараз десятки російських артілів успішно працюють на землі, яко орендарі ферм.

Нарешті серед українців знайшлися завзяті люде, які не злякалися різних труднощів, згуртувалися в артіль та взяли в оренду велику ферму в Тулузі. Ось тут наводимо уривки з листа члена Т-ва, який в гурті з іншими українцями, працює на орендованій фермі.

«... багато витрачаємо зусиль як фізичних, так і матеріальних, але ж зараз все потрохи налагодилось і з 1-го червня приступили до нормальної праці. Наша артіль складається з 5 чоловік і двох жінок. Наймемо ще 3 французів, як фахівців: 2 вівчара і один коло волів. Крім того взяли одного українця як пастуха, який єхворий на сухоти. Маємо надію, що він виправить тут своє здоров'я, бо тут дуже добрий клімат — гори та ліси. Ферму ми взяли в оренду у сенатора Де-Мон-

зі, так що весь прибуток з 1-го серпня пополам. Ферма дуже велика, роботи є досить. Маємо 400 гектарів землі, з них 80 гект. землі пахотної, 8 гект. винограду, а решта — луг та пасовиська, сінокос і ліс, останнім ми теж користуємося. Маємо безкоштовне паливо, а в зімі будемо рубати ліс на продаж. Рубка і вивоз до ближшого шосе наша, а продаж — пополам. На фермі мається: увесь інвентар, як живий, так і мертвий. Маємо 8 волів робочих, 10 волів молодих, 3 корови, коней і один мул, 170 овець старих та 54 молодих, свині, кури, гуси та інше. Все це передбачаємо збільшити в кілька разів. Я зараз ще більше переконався, що тільки працюю на фермі можна зберігти свої фізичні сили, зібрати гроші на «чорний день» та навчитися культурному господарству. Нема чого боятися тяжкої фізичної праці на свіжому повітрі, бо ця праця завше ліпша, ніж на фабриці. Тут багато господарює росіяни та козаків, живуть дуже добре. Українців, крім нас, немає. Умови тут такі, що кожний, хто, сідає на землю, мусить мати хоч трохи грошей на перший рік до нового врожаю. Моя порада для тих, хто хоче їхати на ферму: мусять спочатку нанятися на де-який час працювати у господарів, що би навчитися, як треба робити та пізнати всі тутешні звичаї. Прошу прийняти на увагу, що на кожну робничу артіль треба мати хоч одну або принаймні дві жінки, які уміли ходити коло свиней, корів, курей та т. и. Що-до грошей на перший рік, то коли артіль буде працювати добре, то гроші можна позичити в Міністерстві Земельних Справ до 2000 фр. на чоловіка... Віримо, що українська артіль своїм трудом, упертістю та працею осягне своєї мети.

Управа Т-ва б. Вояків Армії У.Н.Р. у Франції, що зацікавлена в справі оренди ферми для інвалідів, уважно слідкує за умовами праці на фермах, та готова подати зацікавленим особам належні інформації.

***

— Розшукують. П. Сторченко розшукує п. Василя Григоренка, полковника 2-ї бригади Запорізької дивізії. П. Григоренка просять подати свою адресу до редакції «Тризуба».

У Польщі

— Пам'яті С. Петлюри в Тарнові. Заходами управи Відділу УЦК 24 червня б. р. було відслужено урочисту жалібну службу Божу та панахиду за спокій душі бл. пам. Головного Отамана С. Петлюри. Службу правив п. о. протоіерей Симон Федоронько. Після служби прот. Федоронько виголосив чулу промову. На службу зібралася вся українська колонія, що мешкає в Тарнові

В Чехії.

— Українські поети в чеському перекладі. У 18 зошиті чеського часопису «Cesta» («Шлях») від 3 лютого 1928 року під заголовком «3 Української поезії» вміщено переклади на чеську мову творів укр. поетів: О. Олесея — «В долині тихий сон летить», Є. Малайюка — «Біографія» — та «Україна», Ю. Дарагана — «Літо». Переклади майстерно зроблені молодю чеською поеткою, яка скромно ховається під псевдонімом «Аліна».

— Визначна промоція. 20 червня б. р. в ректораті Чеської Високої Технічної Школи (Політехнікуму) відбулося проголошення інж. Костя Осауленка доктором технічних наук. Досить рідкий в Чехах титул доктора технічних наук досягається інженерами після ухвалення самостійної наукової праці та зложення спеціального докторського ригорозу. За 8 років перебування українських студентів у Високій Технічній школі в Празі д-р Осауленкові першому з українців-наддніпрянців пощастило досягнути цієї найвищої науково-технічної кваліфікації. Свій докторський іспит

п. Осауленко зробив із відзначенням. Перед досить численною аудиторією присутніх на промоції молодий др. техник виголосив гарну промову, в якій між іншим висловив подяку чеському народові за ту моральну та матеріальну поміч, яку дає він укр. еміграції. Приємно було бачити на промоції серед присутніх укр. професуру, а також чехів — приятелів укр. народу.

— Радю одмічаємо той факт, що наші молоді інженери готуються не лише до практичної технічної праці, але також і до наукової діяльності в галузі технічних наук.

— З українського музичного життя в Празі. 23 червня відбувся публичний іспит диригентської класи муз. від. укр. педагогічного інституту ім. Драгоманова в Празі. Виступало трьох абсолювентів — всі учні в. о. доцента паві П. Щуровської-Росиневич. Найбільш успішною була безумовно продукція п. П. Маценка, який виконав хоровий твір Людкевича «Вечір в хаті». Не зважаючи на те, що голосовий матеріал хору був бідний і помешкання невідповідне, все ж виконання було дуже гарне. П. Маценко диригував хорами ще перед своїми студіями в Педаг. Інституті і це одразу було видно по його рутині та пануванню над скромнікованим голосоведенням. Наскільки відомо його самостійність виявлялася також в тому, що п. Маценко не придержувався технічних вказівок ведучого професора.

Друга точка була п. Дмитро Равич, який виконав свою власну композицію «Гай». Композиція молодя, місцями видно брак композиційної техніки, але загально відчувуються не аби-які здібності автора. Тим більше вражало прикро, що п. Равич не зміг здобути диригентської техніки і проведення його доброго твору під його власною рукою вишло бліде: брак вступів, динамічних нюансів та низька рука. Так само бліде та з подібними дефектами було виконання Антонії Крішпівич-Гуменюк, яка провела невелику народню пісню «Ой, до того життя...»

— Ол. Кошиць вертається до центральної Європи. Нас повідомляють з Праги, що цими днями очікують з Америки славнозвісного директента Ол. Кошиця. В зв'язку з тим в Празі приступають до організації півночі капели, якою згодився диригувати О. Кошиць. Співочі сили (як жіночі так і чоловічі), які бажали б вступити до капели по конкурсу мають повідомити листовно про своє бажання організатора капели Бориса Самойловича на адресу *Borys Samojlovus, Horni Cernosice u Prahy i 20. CSR.*

Вибори керуючих органів Укр. Господ. Академії в Подєбрадах. Кінець червня відбулися вибори керуючих органів. На ректора обрано знову проф. М. Тимошенка, на проректора проф. В. Череди́ва і на секретаря професорської Ради доцента О. Бочковського. На агрономично-лісовому факультеті — на декана — проф. Б. Іваницького, на проректора — доц. І. Мазепу, на в. о. секретаря інж. К. Подоляка. На інженерному факультеті — на декана — доц. М. Вікула, на секретаря — доц. Б. Лисянського. На економічно-кооперативному — на декана проф. С. Бородаєвського, на проректора — доц. П. Шрамченка на секретаря — лект. В. Приходька.

— Підвищення кваліфікації за останній час відбулися наступні: із доцентів в професори Л. Грабина, керуючий кафедрою геодезії, і М. Косюра, керуюч. кафедрою таксацій; із лекторів в доценти — В. Доманицький загальне хліборобство. Переведені із професорських стипендіатів в асистенти — по агр.-лісовому факульту — В. Прохода, при кафедрі лісівництва і К. Подоляк при кафедрі лісовлаштування. По економ.-коопер. факульту Л. Биковський при кафедрі економічної географії, С. Володимирів при кафедрі економічної політики, Є. Гловінський при кафедрі фінансової науки, Г. Денисенко — при кафедрі статистики О. Питель — при кафедрі місцевого

самоврядування. Обрано нових проф. стипендіатів: на агрономів: Г. Гордієнко, Романенко, Базилевський, В. Вальченко, Гадзьяцький; по інж. факульту: Д. Стопкевич, К. Єгунів, Яновський, Л. Мосендз, О. Неділько; на економ., факульті: О. Жихович, Д. Ліницький О. Чубенко, М. Литвицький, І. Рядина.

— 2-ий випуск Укр. Господ. Академії відбувся в м. березні-липні. Закінчило і одержало титул інженера: агрономів — 29, лісовиків — 22, гідротехників — 20, технологів 10, банківців — 9, промисловців — 4, місцевого самоврядування — 5, кооператорів — 5, статистиків — 4.

В Америці.

— Річниця смерті Голловного Отамана С. Петлюри у Вінніпезі. 27 травня у Вінніпезі українці влаштували службу Божу та жалібну академію. Протоєрей Савчук, відслуживши службу та папихиду, промовив чуле слово до присутніх. У вечері відбулася академія. На сцені на столі прикритому чорним обрусом було поставлено образ С. Петлюри. Образ було удекоровано прапорами та стрічками. Після вступної промови п. Стечишина, мішаний хор т-ва «Боян» під диригуванням п. Пасичняка відспівав пісню «Сповнилась міра». Далі було кілька виступів декламацій та музики, спеціально підібраних до жалібного дня. Після того виступив ген. В. Сікевич, який оповів присутнім багато споминів з тих часів, коли він познайомився з покійним С. Петлюрою, навів багато епізодів із визвольної боротьби на Україні під проводом С. Петлюри. Гарна промова ген. Сікевича справила надзвичайно сильне враження на присутніх. Після цієї промови хор відспівав «Воєнну пісню», та ще кілька пісень. А закінчилася академія співом національного гімну. («Укр. Нива», ч. 61).

— Американська Газета про Шевченка. «The Detroit Free Press» що виходить в Детройті, в своєму числі з 29 квітня подала нотатку про Т. Шевченка, дуже прихильну і цікаву. Разом з тим подала переклад на англійську мову «Заповіту.» («Свобода» ч. 150).

— В Уніон да Вікторія (Бразилія) заходами аматорського гуртка при «Укр. Громаді» було виставлено 10 червня «Наталку Полтавку». Режисерував — п. Ф. Хмиза. Участь взяли: п. п. В. Кіханова, панна Лідія Мазуришина, М. Дереворіз, П. Еінах, І. Комницький і П. Гикавий. Вистава пройшла добре. («Український Хлібороб» ч. 21).

— В Куритибі 3 червня відбулися загальні збори т-ва ім. Шевченка при чисельній участі місцевих громадян. Т-во що-далі розвивається і поширює свою діяльність. Відновлено драматичний гурток, започатковано безплатно вечірню школу з кутком для укр. часописів то-що. («Укр. Хлібороб» ч. 21).

Вібліографія.

Dr. Charvat. Dr E. Strauss. — «Urkajnsi a její chosvobozenské hnutí». Brno (Morava). 1928. стор. '24 in 8.-

В невеличкій, чепурно виданій книжечці уміщено три статті ріжних авторів: українця, чеха та німця.

Перша (вступне слово) — належить українцеві (М. Дан), котрий характеризує нинішній стан так званого (тепер, власне лише для чужинців) «українського питання», на яке, говорячи словами автора, «і світ закордонний, зособна Европа, дивиться инакше, ніж перед 10-15 ма роками». На доказ того, що укр. справа стала нині предметом цікавості Європи, автор далі наводить низку періодичних видань англійських, французьких, німецьких, італійських, швейцарських, бельгійських, що в своїх статтях друкованих протяго мостаннього півроку, зачіпають цю спра-

ву, поважно й приязно її трактуючи. Наприкінці в кількох словах спиняється на писаннях тих вже нечисленних зубрів, що нічого не навчилися з лекції історії останньої доби й все ще, як і раніш, переживують утерті брехні про «німецьку інтригу», «штучну мову мазепинців» і тому подібний історичний мотлох. «Питання українське», — закінчує автор, — «як у самого народу українського, так і на міжнародньому формі сьогодні не є ні питання національної окремішності української, ні питанням мовним, а майже виключно питанням економічно-політичним, і як, таке, воно й буде розв'язуватись».

Статтю написано коротко, але відповідно інтересам широкого європейського читача. Друга стаття належить чехові, д-рові В. Харватові. Вона є передруком з чеського легіонерського збірника («Шляхом боротьби») й складається з двох розділів: — 1) «Площа українських земель» та 2) — «Ріжниця між українцями і москалями». («Русамі»).

Автор докладно знає українську справу in toto і категорично стоїть на боці наших незвольних змагань. Особливо цим буде для чеського читача друга частина статті, де автор докладно зазначає антропологічні, культурні, релігійні і т.п. ріжниці нашого народу від москалів, констатує, що українські «племенні особливості та відміни не стерлися бігом століть». Особливо спиняється на ріжницях мовних, що й подіє більшість чехів ще не засвоїла, як слід, дарма, що в одній з поширених чеських газет — «Venkov» було поодано (в квітні цього року) нову думку проф. Штампачом про те, що українська мова може бути спільною науковою мовою всіх слов'янських народів. «Український народ переживає нині свій консолідаційний процес» — говорить наприкінці д-р Харват, — «як в сфері господарській, так і на полі культурному, а так само і в сенсі усвідомлення політичного та зрозуміння своєї гідности». «А народ, котрий дійшов до усвідомлення власної гідности, що

став свідомий свої політичної сили, незалежності та свого історичного призначення між народами східної Європи, вже ніколи не може бути народом другорядним».

Третя стаття належить перу дра Емілія Штрауса — «Українська боротьба за визволення». «Кінець (світової) війни не визначає кінця народних революцій в Європі», — констатує автор. «Мирні умови створили численні національні меншості, а між ними — й народ український, що має коло 35 мільйонів душ й перебуває під владою чужих народів». Далі, зазначивши етапи нашої визвольної боротьби, п. Штраус гадає, що ця боротьба «народів без історії» найгірніше сполучена з рухом соціалістичним. Ото ж і українська боротьба за визволення має такий же характер і є одною «найбільш хвилюючих драм в історії двадцятого століття».

Росповівши далі про новітню історію цієї боротьби, автор констатує факт «помсти переможців» москалів й в правдивих барвах змальовує стан окупованих москалями та іншими пануючими над українцями народами українських земель. Далі спиняється на тому, що «большевицька диктатура на Україні є що інше, ніж в Московщині», це є «диктатура національно чужих панів над всім народом», однаково імперіялістична, як і за царських часів. Але ж автор не має найменшого сумніву, що «військова сила панського класу не зможе тривко душити стремління українців до волі та соборности, дарма, що українці підбиті чотирма ріжними народами». «Ідея свободи та об'єднання певне заковтилася всьому українському народі, і ця воля до державної самостійности є наслідком історії». А через те «європейський соціалізм з повним правом може морально підтримувати боротьбу українського народу за визволення».

Як видно з зазначеного, брошурка, справді, цікава й безпечною корисна для популяризації по-між чехами наших визвольних змагань. Ото-ж слід подякувати українському соціалістичному

гурткові «Вільна Громада» в Брні (на Мораві) за її видання. Але ж... якось дивно нам, що й досі європейських соціалістів мусимо повчати популярними брошурками про «найбільш хвилюючу драму 20-го століття». Скільки ж це треба часу, щоб вони, нарешті, збагнули цю драму, довідались би про неї всю правду й ґрунтовно пізнали її істоту?! В. К - в.

***

«Вестник Социалистической Лиги Нового Востока» Місячник ч. 1. травень 1928 р., рос. мовою.

Свого часу на сторінках нашого журналу згадувалося про заснування Соц. Ліги Нового Сходу, в яку увійшли найменші меншості з найменших політичних партій росіян, українців, білорусів і т. д. Звичайно, як кажуть росіяне, «бедность не пороку»: буває і так, що «мал золотник да дорог». Часом істина з'являється з такого боку, з якого її найменше ждеш... Чому б, справді, «Лізі Нового Востоку» і не заснуватися і не видавати свій «Вестник»? Мають повне право, а майже й підстави. Які? На це дає відповідь передовиця редакції «Вестника». Перш — критика виявила нерозуміння і тенденційність, друге — готувати ґрунт для міжнароднього зговору, пропаганда миру, розробка націон. проблеми Сходу Європи, вияснення міжнародніх відносин і конфліктів і т. д. Але передовиця дає лише натяк, який вповні розкриває в дальшій принциповій статті «Наші вихідні позиції і основні завдання» п. В. Гуревич, апостол Ліги, новий Вільсон з Праги і не-аби-який прихильник «самоопределенія вплоть до отделенія». Для нього «повстало загальне питання про організацію взаємовідносин на цілім просторі Східної і Європи», а разом з тим «ясно і недвозначно висунулася ділема: мир чи війна на Сході». Бажаючи уникнути війни, п. Гуревич пробує довести, що, національно міркуючи можна обминути це лихо шляхом безумовного відмовлення від насильства і принципу реального співвідношення сил і визнання необхідности погоджен-

ня. Виходячи з таких засад, п. Гуревич думає, що «психологічно легше дійти до згоди, стоячи на загальному принциповому ґрунті», але хто може стояти на загальному принциповому ґрунті? Тільки соціалісти і інтернаціоналісти. «Являючися соціалістами, що мають і люблять свою батьківщину і свій нарід, ми продовжуємо твердо стояти на ґрунті інтернаціоналізму... Вільний Союз являється передумовою і національної свободи і міжнародного миру». Все це потрібно п. Гуревичеві і Лізі от для чого: «створення єдиного міжнародного соціалістичного фронту, як реальної сили, з якою будуть змушені рахуватися на Сході всі вороги демократії політичної, соціальної і національної».

Чого краще скажемо ми, українська демократія. Це ж якраз те, що ми в епоху революційної весни говорили і робили, дійсно, переводили в життя. Де були тоді московські соціалісти, п. Гуревич і московська демократія? Та раціоналістична, абстрактна теорія, яку проповідують п.п. Гуревич і Шаповал, може й правдива. Так само правдива, як можна бездоганно логічно довести, що, коли напівмертвий рівняється напівживому, то мертвий рівняється живому. Але всяка абстрактна теорія, всяке твердження це підлягає і конкретній перевірці. На щастя, вже є велика перевірка цього утопізму (коли це утопізм, а не тактичний хід для врятування ідеї «єдиної невідлимої», в новій формі «вільно з'єднаної»). Яку картину дала велика війна? Соціалісти і паціфіс-

сти були добрими патріотами і прекрасно взаємно розстрілювали направо і наліво. Яку картину дала російська революція? Хто тоді проповідував «зговор», міжнародний мир і всякі інші речі? Українці, грузини, естонці і т. д. А хто за всяку ціну тяг всіх і все в московську будиґарню? Найбільше й найгірше московська демократія і соціал-демократія Мілюкова, «Временное Правительство», Керенського і большевиків видумали не ми, а московська традиція і історія. Чи ж можемо ми повірити, що історія переробиться після десяти засідань Ліги Нового Сходу?

В наступній статті «Ліга Нового Сходу і грузинська соц.-демократія» М. Шаповал з присущими йому темпераментом і багатством слів «чистить» грузинську соц.-демократію зате, що вони проти Ліги і в союзі з «групою А. Лівичького і Прокоповича», що вони критикують не по суті принципи Ліги і мовлять погані соціалісти.

Справа не в принципах, а в їх практиці. Пповідурвати ці принципи треба не нам, не всяким лімітрофам і іпородцям, а найбільше московському громадянству, бо воно якраз найменше підготовлене до «всприятія» нової Євангелії п. п. Гуревича і Шаповала. Але ми сумніваємося, що Ліга поставить собі таке скромне завдання. Не ходить про инше: вдержати хоч і в новій формі та під новою вивіскою території колишньої Російської Імперії, що визволилися вже чи вивольються з московської неволі.

І. Заташанський.

З м і с т.

Париж, неділя, 22 липня 1928 року — ст. 1. Ст. С і р о п о л к о. Перший Генеральний Секретар і міністр народної освіти І. М. Стешенко — ст. 2. Д а в н і й. Літературні спостереження. II — ст. 9. А. Я. Конґрес Т-ва Ліги Націй — ст. 15. О. Л о т о ц ь к и й. Ідея державної незалежності в творах Т. Шевченка. — ст. 18. В. Д е о н т о в и ч. Спогади, II — ст. 25. Лист із Праги — ст. 28. Большевики про українізацію — ст. 30. — В. С. З життя й політики, II — ст. 31. — O b s e r v a t o r З міжнародного життя — ст. 35. З преси — ст. 38. Х р о н і к а. З Великої України — ст. 41. Газетні звістки — ст. 47. На укр. землях — ст. 48. З життя укр. еміґрації: — У Франції — ст. 49. У Польщі — ст. 52. — В Чехії — ст. 52. В Америці — ст. 53. Бібліографія — ст. 54.

Педаґоґе — Комітет.

Адміністратор: Іл. Косенко.

Le Gérant: M-me Perdrizet.

Imprimerie de Navarre, 5 rue des Gobelines, Paris